

# Uluslararası International Orta Doğu Middle East Kongresi Congress

Bildiriler Kitabı Cilt-1 Proceedings Vol-1

1-4  
Kasım November  
2011



Editor Editor

Prof. Dr. Havret Çomak

Arş. Gör. (Res. Asistan) İbrahim Alıncı Çömböç

Arş. Gör. (Res. Asistan) Derya Övret

**Uluslararası Orta Doğu Kongresi**

1-2 Kasım 2011

**International Middle East Congress**

November 1-2, 2011

**Bildiri Kitabı / Proceedings**

**CİLT I / VOL. I**

**Editörler / Edited by**

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK

Arş. Gör (Res. Assist.) İtir ALADAĞ GÖRENTAŞ

Arş. Gör. (Res. Assist.) Derya ÖZVERİ

Ekim 2012 / October 2012

Kocaeli

Uluslararası Orta Doğu Kongresi / International Middle East Congress

Editörler / Edited by Prof. Dr. Hasret ÇOMAK

Arş. Gör. (Res. Assist.) İtir ALADAĞ GÖRENTAŞ

Arş. Gör. (Res. Assist.) Derya ÖZVERİ

Kocaeli Üniversitesi Yayınları;/ Kocaeli University Publications

Baskı / Printed by Kocaeli Üniversitesi Matbaası / Kocaeli University Press

1.Baskı / 1st edition Ağustos 2012 / August 2012; Kocaeli

ISBN:

978-605-4158-21-8 (Tk. No.)

978-605-4158-22-5(kitap 1)

978-605-4158-22-5(kitap 2)

## ÖNSÖZ

Orta Doğu, yüzyıllar boyu stratejik ve ticari önemi ile, bütün dünyanın yükselen güçleri için bir çekim noktası olmuştur. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması ile beraber, bölgenin, yükselen ve yayılan Batı Avrupa ile önemli bir ticari pazar olan Güney Asya arasındaki bağlantı sağlayıcı konumu bölgeye ilgiyi çok arttırmıştır.

Petrolün, bir enerji kaynağı olarak önem kazanması, Orta Doğu'nun bu çok önemli ve stratejik konumunu daha da pekiştirmiştir.

Orta Doğu ülkeleri ile, tarihten gelen güçlü, sosyal ve kültürel bağlara sahip Türkiye tüm bölge ülkeleriyle ilişkilerini her alanda karşılıklı saygı ve içişlerine karışmama ilkeleri çerçevesinde çeşitlendirmeyi ve geliştirmeyi istemektedir.

Türkiye, Orta Doğu'ya yönelik politikalarını bölge ülkeleriyle ikili ve çok taraflı işbirliğini yaygınlaştırarak bölgede barış, güvenlik ve istikrarın tesisine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Orta Doğu'nun uluslararası önemi sadece dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmasından kaynaklanmamaktadır.

Üç kıtayı birleştiren Orta Doğu, tarih boyunca dünyanın en önemli kara, hava ve deniz ulaşım yolları üzerinde bulunması nedeniyle önem kazanmaktadır. Yüzyılımızda petrol ve doğalgaz rezervleri azalmakta olsa bile Orta Doğu'nun dünyadaki önemi büyük ölçüde devam edecektir.

Orta Doğu, üç büyük dinin bu bölgeden çıkmış olması nedeniyle çok önemlidir. Yüz milyonlarca insan için Orta Doğu, kutsal toprak olarak görülmektedir.

Orta Doğu'da barış ve istikrarın temininin ve bölge ülkelerinin Türkiye'ye karşı tutumlarının, ülkemizin güvenlik ve çıkarları açısından çok önemli olduğu değerlendirilmektedir. Özellikle, Kuzey Irak'taki ve Suriye'deki son gelişmeler bu durumu göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana akılcı, gerçekçi ve hiçbir ayırım gözetmeksizin bölgenin bütün ülkeleri ile kalıcı barış ve istikrarı sağlamak için dostane ilişkilerini her zaman sürdürmüştür.

Türkiye'nin, Orta Doğu'da kriz ve istikrarsızlık ortamını bir barış ve işbirliği ortamına dönüştürmek için yaptığı girişimler dikkatle ve özenle izlenmektedir.

Özellikle, silahlı çatışmalara son vermek için çok taraflı ve etkin bir politika izlendiği ve başarılı olduğu görülmektedir. Ancak, Arap Baharı ve içinde bulunduğumuz dönem içerisinde Suriye'de yaşanan gelişmeler Orta Doğu'da birbirine bağlı ve süratle değişim gösteren zincirleme tepkiler, birbirinden ayrılmayan sorunlar, bölgenin ve dünyanın barış ve istikrarını ciddi şekilde etkilemektedir.

Enerjiye olan ihtiyacın, her geçen gün giderek artması ve kaynakların sınırlı olmasının getirdiği endişe nedeniyle; enerji kaynakları ve bu kaynaklara ulaşım yollarının kontrolü için yapılan güç mücadelesi bölgeyi istikrarsız hale getiren en önemli unsurlardır.

Türkiye, Orta Doğu ile çok köklü tarihi ve kültürel bağlara sahiptir. Bütün Orta Doğu ülkeleri ile tarih boyunca dostca ilişkiler geliştirmeyi her alanda benimsemiştir.

Orta Doğu'da evrensel düzeyde değerlerin yerleşmesi; demokratik ve bilimsel düşüncüyü esas alan devlet yapılarının oluşumu ile mümkündür.

Üniversitemiz, Orta Doğu'daki en son gelişmeleri, bölgenin jeopolitik ve jeostratejik önem ve önceliklerini dikkate alarak 01 – 02 Kasım 2011 tarihlerinde; Kazakistan'ın Astana L.N. Gumilyov Avrasya Ulusal Üniversitesi, Macaristan'ın Budapeşte Corvinus Üniversitesi ve BİLGESAM işbirliği ile Kocaeli Üniversitesi Umuttepe Yerleşkesi Prof. Dr. Baki Komsuoğlu Uluslararası Kültür ve Kongre Merkezi'nde "Uluslararası Orta Doğu Kongresi" düzenlemiştir.

Orta Doğu'da güvenlik ve istikrarın geliştirilmesi, yeni güvenlik anlayışlarının benimsenmesi, güven ve güven artırıcı önlemlerin gözden geçirilmesi ve güvenlikle ilgili yeni yönelimlerin belirlenmesine ilişkin eserler, Kongre'de sunulmuştur.

Sunulan eserlerin, Bildiriler Kitabı'nda yayınlanmasının, bilim alanına çok önemli kazanımlar ve birikimler sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Kongremizin her aşamada teşvik eden ve destekleyen Rektörümüz Prof. Dr. Sayın Sezer Şener Komsuoğlu'na, Üniversitemizle birlikte bu kongrenin yapılmasına onay veren Kazakistan'ın Astana L.N. Gumilyov Avrasya Ulusal Üniversitesi ve Macaristan'ın Budapeşte Corvinus Üniversitesi Rektörlerine ve Bilgesam Başkanı Doç. Dr. Atilla Sandıklı'ya şükranlarımı sunarım.

Kongremizin uygulanmasında çok değerli katkı ve önerilerde bulunan, Dekanımız Prof. Dr. Abdurrahman Fettahoğlu'na, L.N. Gumilyov Avrasya Ulusal Üniversitesi Lisans Üstü Öğretim Direktörü Doç. Dr. Aigerim Shilibekova'ya, Kongremizin Genel Sekreterleri Arş. Gör. Derya Özveri ve Arş. Gör. İtir Aladağ Görentaş'a ve emeği geçen tüm dostlarımıza çok teşekkür ederim.

Saygılarımla,

**Prof. Dr. Hasret ÇOMAK**

**Kocaeli Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve**

**Uluslararası Orta Doğu Kongresi Başkanı**

**ULUSLARARASI ORTA DOĞU KONGRESİ PROGRAMI /**

**INTERNATIONAL MIDDLE EAST CONGRESS PROGRAM**

**1 KASIM 2011 SALI/ I. GÜN- NOVEMBER 1, 2011/ I. DAY**

**10:00- 11:00** Açılış Konuşmaları (Büyük Salon) / *Opening Ceremony (Main Hall)\**

**11:00- 12:30** I. Oturum / *I. Session*

**Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları (Büyük Salon) / *Gender Studies (Main Hall)***  
**English**

**Başkan / Chair:** Ahmet SELAMOĞLU/ Kocaeli University

- Münevver TEKCAN/ Kocaeli University- Women Studies Inside and Outside the Middle East
- Ayşegül GÖKALP KUTLU/ Kocaeli University- From Honour Killings to Gendercide: Violence Against Women in Turkey
- Sumara ISHAQ& Muhammad Azam KHAN/ The Islamia University Of Bahawalpur- Eradication of Gender Based Violence Through Economic Empowerment of Rural Woman: A Case Study of Bahawalpur District

**Uluslararası Hukuk I (Akdeniz Salonu) / *International Law I (Akdeniz Hall)***

**Türkçe**

**Başkan / Chair:** Mehmet BAHTİYAR/ Kocaeli Üniversitesi

- Hasret ÇOMAK- Doğu Akdeniz'de Yetki Alanları (*Jurisdiction Zones in the East Mediterranean*)

---

\* Sadece Büyük Salon'da Türkçe-İngilizce simültane tercüme yapılacaktır. / *There will be simultaneous translation for Turkish and English only in the Main Hall.*

- Cengiz EKİN- Küresel Hegemonya Mücadelesi Açısından Deniz Yetki Alanları: Örnek Olay Doğu Akdeniz (*Maritime Jurisdiction in terms of Global Hegemony Struggle: East Mediterranean Case*)
- Arda ÖZKAN/ Giresun Üniversitesi- Su Hukukundaki Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye'nin Orta Doğu'da Sınır Aşan Suları (*Transboundary Waters of Turkey in Accordance with the Improvements in Maritime Law*)
- Burak Şakir ŞEKER/ Kocaeli Üniversitesi- Deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Akdeniz Güvenliğine Etkisi (*The Limitation of Sea Zones and Its Effects on Mediterranean Security*)

**Milliyetçilik/ Kimlik ve Etnisite I (Karadeniz Salonu) / Nationalism / Identity and Ethnicity I (Karadeniz Hall) Türkçe**

**Başkan / Chair:** Sinan ÖZBEK/ Kocaeli Üniversitesi

- Abbas KARAAĞAÇLI/ Giresun Üniversitesi- Köktencilik ve İthal Modernitenin Arap Baharına Etkisi (*The Impacts of Radicalism and Imported Modernity of the Arab Spring*)
- Muhammet ÖZDEMİR/ Artvin Çoruh Üniversitesi- Orta Doğu Özgüllüklerinin Anlamlandırılmasında Yöntem Sorunu ve Şarkiyatçılık (*The Method Issue in Explaining Middle Eastern Specificities and Orientalism*)
- Samet ZENGİNOĞLU/ Akdeniz Üniversitesi- Orta Doğu'nun Unutulan Kimlikleri Yezidilik ve Yezidiler Örneği (*The Forgotten Identities of Middle East: The Example of Yazdism and Yazidis*)

**12:30- 14:00** Öğle Yemeği / Lunch (*Umuttepe Sosyal Tesisleri/ Umuttepe Social Facilities*)

**14:00- 15:30** II. Oturum / II. Session

**Tarihsel Yaklaşımlar (Büyük Salon) / Historical Approaches (Main Hall) Türkçe- English**

**Başkan / Chair:** Ayşegül KOMSUOĞLU ÇİTİPİTİOĞLU/ İstanbul Üniversitesi

- Adil BAKTIAYA/ İstanbul Üniversitesi- Modern Orta Doğu Eğitim Tarihi ve Osmanlı Devleti'ne Dair Gözlemler (*Remarks on Education History in the Middle East and Ottoman State*)

- Esmâ TORUN ÇELİK/ Kocaeli Üniversitesi- Milli Mücadele ve Orta Doğu (*War of Independence and Middle East*)
- Mohammad Jafar Javadi ARJMAND& Arash Bidollah KHANI/ University of Tehran- Egyptian- Israeli Relations, Historical Background, Challenges and Future Prospects in the Middle East

**Çatışma Analizi ve Çözümleri I (Akdeniz Salonu) / *Conflict Analysis and Resolutions I (Akdeniz Hall) Türkçe***

**Başkan / Chair:** Atilla SANDIKLI/ BİLGESAM

- Oktay ALNIAK& Pelin BOLAT/ Bahçeşehir Üniversitesi& İTÜ- Being an Enlightenment Center for in Middle East
- Zafer AKBAŞ/ Düzce Üniversitesi- Yeni Arap Dünyasında Batı ile İlişkiler: Süreklilik Değişiyor mu? (*Relations with West in the New Arab World: Is Continuity Changing?*)
- Bülent AKKUŞ/ İstanbul Üniversitesi- "Arap Baharı"nın Uluslararası Güç Dengelerine Etkileri Üzerine Gerçekçi Bir Yaklaşım (*A Realistic Approach on the Impacts of the Arab Spring on International Power Balances*)

**Kültürel Çalışmalar (Karadeniz Salonu) / *Cultural Studies (Karadeniz Hall) Türkçe***

**Başkan / Chair:** Füsün ALVER/ Kocaeli Üniversitesi

- Füsün ALVER& Neslihan YOLÇU/ Kocaeli Üniversitesi- Türk Basınında Arap Ülkesindeki Kitle Ayaklanmalarına İlişkin Haberlerin İçerik Analizi (*The Content Analysis of The News about Mass Uprisings in the Arab Territory on Turkish Press*)
- Elgiz YILMAZ& Nebahat AKGÜN ÇOMAK/ Galatasaray Üniversitesi- Orta Doğu'da Türk Dizileri ve Marka Söylemleri (*Turkish Series and Brand Expressions in the Middle East*)
- Mehmet KAYA& Sinem SIKLON/ Niğde Üniversitesi& Akdeniz Üniversitesi- Arap Baharı'nın Ürdün Basınında Yansıması: The Jordan Times Örneği (*Reflection of the Arab Spring in Jordan Press: The Example of Jordan Times*)



15:30- 15:45 Kahve Arası / *Coffee Break*

15:45- 17:00 III. Oturum / *III. Session*

**Çatışma Analizi ve Çözümleri II (Büyük Salon) / *Conflict Analysis and Resolutions II (Main Hall) English***

**Başkan / Chair:** Oktay ALNIAK/ Bahçeşehir University

- Ayşe TEKDAL FİLDİŞ/ ACRES Beacon College- France's Imperial Objectives and the Fragmentation of Syria in the 1920's
- Ekaterina BATUEVA/ The University of Economics - The Possible Consequences for Afghanistan like a Transiting Country in regard to the TAPI Pipeline Construction: The Escalation of the Conflict or the Reconstruction Effort?
- Hassan AHMADIAN/ University of Tehran- The Arab Middle East after Popular Uprisings; Challenges Ahead (The Case of Egypt)
- Laszlo CSICSMANN/ Corvinus University of Budapest- Freedom and/ or Islam? The role of Islamist Movements in the Arab Spring- A Case Study on the Egyptian Muslim Brotherhood

**Politika ve Güvenlik I (Akdeniz Salonu) / *Politics and Security I (Akdeniz Hall) Türkçe***

**Başkan / Chair:** Vasfi HAFTACI/ Kocaeli Üniversitesi

- Ekrem Yaşar AKÇAY& Ömer Engin ÇELENAY/ Ankara Üniversitesi- Orta Doğu'da Domino Etkisi: Suriye Örneği (*Domino Effect in the Middle East: Syrian Example*)
- Bora SELÇUK& Naci YILMAZ/ Kadir Has Üniversitesi& İş Bankası- Arap Baharı Öncesinde Orta Doğu Ekonomileri (*Middle East Economies before the Arab Spring*)

- Faruk BOZGÖZ/ Dicle Üniversitesi- Orta Doğu Değişim Sürecinde Yemen'deki Siyasi Yapı (*Political Structure in Yemen during the Changing Process in the Middle East*)
- Atilla SANDIKLI& Bilgehan EMEKLİER/ BİLGESAM- İran'ın Dış Politika Vizyonu ve Geo-politik Hedefleri (*Iran's Foreign Policy Vision and Geopolitical Goals*)
- Göktürk TÜYSÜZOĞLU/ Giresun Üniversitesi- Arap Baharı ve Suriye (*The Arab Spring and Syria*)

**Politika ve Güvenlik II- ABD (Karadeniz Salonu) / *Politics and Security II-USA (Karadeniz Hall) Türkçe***

**Başkan / Chair:** Güven BAKIREZER/ Kocaeli Üniversitesi

- Buket ÖNAL/ Kocaeli Üniversitesi- Türkiye- Amerika İlişkilerindeki Stratejik Ortak Tartışmalarında İran Faktörü (*Iran Factor in Turkey- American Relations' Strategic Partnership Arguments*)
- Levent FİDAN/ Kocaeli Üniversitesi- ABD'nin Orta Doğu Enerjisi Üzerindeki Politikaları (*USA Policies on Middle East Energy*)
- Mesut ŞÖHRET/ Kocaeli Üniversitesi- Hegemonik İstikrar Teorisi Üzerinden Halk Hareketleri Sürecinde Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı Yeniden Okumak (*Reading off the Middle East and the North Africa during the Popular Uprisings on Hegemonic Stability Theory*)

**17:30 Kokteyl/Cocktail** Prof. Dr. Baki KOMSUOĞLU Uluslararası Kültür ve Kongre Merkezi I. Kat / Prof. Dr. Baki KOMSUOĞLU International Culture and Congress Centre I. Floor

**2 KASIM 2011 ÇARŞAMBA/ II. GÜN- NOVEMBER 2, 2011/ II. DAY**

**10:00- 11:30** IV. Oturum/ *IV. Session*

**Çatışma Analizi ve Çözümleri III (Büyük Salon) / Conflict Analysis and Resolution  
II (Main Hall)\* English**

**Başkan / Chair:** Alexander MURRINSON/ University of Maryland

- Mohammed Mohy Eldin HASANEN/ Gulf University for Sciences and Technology- The Road to Political Stability in the Arab World: Political Reform or Political Development?
- Sandor FOLDVARI/ Debrecen University- Interreligious Dialogues as Bridge-Making Diplomatic Diplomatic Steps
- David RAMIRO TROITIRO/ Tallinn University of Technology- The Union for the Mediterranean and its Influence on the Middle East Countries

**Politika ve Güvenlik III (Akdeniz Salonu) / Politics and Security III ( Akdeniz Hall)  
Türkçe**

**Başkan / Chair:** Recep TARI/ Kocaeli Üniversitesi

- Atilla SANDIKLI& Erdem KAYA/ BİLGESAM- Türkiye İsrail İlişkileri İnişli Çıkışlı Seyrin Dip Noktası (*Turkey- Israel Relations: The Far End of Up and Down Movement*)
- Zafer YILDIRIM/ Kocaeli Üniversitesi- Arap Baharında Model Ülke Türkiye (*Turkey as Model Country in the Arab Spring*)
- Yavuz ÇANKARA& Pınar ÖZDEN ÇANKARA/ İstanbul Üniversitesi- Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN Dönemi Türkiye- İran İlişkilerinin Gelişmesinde İsrail Faktörü (*Israel Factor in the Progress of Turkey- Iran Relations During Prime Minister Recep Tayip ERDOGAN Era*)
- Halit AKARCA/ Princeton Üniversitesi- Renkli Devrimler Işığında Rusya'nın Arap Baharına Bakışı (*The Impact of Color Revolutions on the Russian Perception of the Arab Spring*)

**Milliyetçilik/ Kimlik ve Etnisite II (Karadeniz Salonu) / Nationality/ Identity and  
Ethnicity II (Karadeniz Hall) English**

---

\*Sadece Büyük Salon'da Türkçe-İngilizce simültane tercüme yapılacaktır. / *There will be simultaneous translation for Turkish and English only at the Main Hall*

**Başkan / Chair:** Erik FREAS/ Borough of Manhattan Community College, CUNY

- Estella CARPI/ University of Sydney- Ethnography of Everyday Life in the War-stricken Areas of Beirut: Local responsiveness to Humanitarian Intervention
- Thomas SCHIMIDINGER/ University of Vienna- The Destruction of Nubia by Large Dams
- Arash Bidollah KHANI& Rahman PARVARESH/ University of Tehran& Social Security Organization of Iran- Recent Arab World Problems and Changes as a Reaction to Identity of Islamic Ethics
- Sarnou DALEL/ Mastaganem University- Arab Youth Revolutions: A Conspiracy, Mimicry or a Genuine Patriotism

**11:30- 11.45** Kahve Arası / *Coffee Break*

**11:45- 13:00** V. Oturum / *V. Session*

**Milliyetçilik/ Kimlik ve Etnisite III (Büyük Salon) / *Nationality/ Identity and Ethnicity III (Main Hall) English***

**Başkan / Chair:** Münevver TEKCAN/ Kocaeli University

- Eric FREAS/ Borough of Manhattan Community College, CUNY- The Exclusivity of Holliness: The Role of the Temple Mount/Haram al-Sharif in the Formation of National Identities
- Arash Bidollah KHANI& Rahman PARVARESH/ University of Tehran& Social Security Organization of Iran- Identity Crisis in Iran has Caused Fundamental Challenges Against the New Region Convergence in the Middle East
- Gizem BİLGİN AYTAÇ& Gül Pınar ERKEM GÜLBOY/ İstanbul University- Critical Approaches for Identity Policies Minority Rights as a Concept of Modern Security Studies

**Politika ve Güvenlik IV (Akdeniz Salonu) / *Politics and Security IV ( Akdeniz Hall) Türkçe***

**Başkan / Chair:** Yücel DEMİRER/ Kocaeli Üniversitesi

- İrfan Kaya ÜLGER/ Kocaeli Üniversitesi- Suriye Baas Partisi İdeolojisi (*The Ideology of Syrian Baas Party*)

- Caner SANCAKTAR/ Kocaeli Üniversitesi- Orta Doğu'da Değişimin Dışsal Dinamikleri (*External Dynamics of Transformation in the Middle East*)
- Mevlüt UYANIK/ Yemen Sana Üniversitesi- Orta Doğu'da Arap Baharı: Yemen (*Arab Spring in the Middle East: Yemen*)
- Gülşen DİNÇER/ Mimar Sinan Üniversitesi- Orta Doğu'da Madun Siyaseti: Kazanç mı? Kayıp mı? (*Subordinate Policy in the Middle East: Gain or Loss?*)

13:00- 14.00

Öğle Yemeği / Lunch (*Umuttepe Sosyal Tesisleri/ Umuttepe Social Facilities*)

14:00- 15:30

VI. Oturum / VI. Session

**Kültürel Çalışmalar (Büyük Salon) / Cultural Studies ( Main Hall) Türkçe**

**Başkan / Chair:** Ayşegül KOMSUOĞLU ÇITIPITIOĞLU/ İstanbul Üniversitesi

- Namık Sinan TURAN/ İstanbul Üniversitesi- Propaganda ve Popüler Kültür: Nasır Dönemi Mısır'da Panarabizmin Kültürel Araçlarının İnşası (*Propoganda and Populer Culture: The Construction of Cultural Instrumenst of Panarabizm in Egypt during the Nasir Era*)
- Fundagül APAK/ Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi- Türklük Bilincinin Pervaneleri: Edebiyatımızda Akımlara Kapılanlar (*Moths of Turk Awareness: Seized by Turkish Literature's Trends*)
- Serpil YAZICI/ Kocaeli Üniversitesi- Orta Doğu'da Türk Dili (*Turkish Language in the Middle East*)

**Politika ve Güvenlik (Akdeniz Salonu) V / Politics and Security V (Akdeniz Hall) Türkçe**

**Başkan / Chair:** Yusuf BAYRAKTUTAN/ Kocaeli Üniversitesi

- Bilge ERCAN/ Kocaeli Üniversitesi- Türkiye- Suriye İlişkilerinde Su Sorunu (*Water Issue in Turkey- Syria Relations*)
- Arda ERCAN/ Kocaeli Üniversitesi- Atatürk Dönemi Türkiye- İran İlişkileri (*Turkey- Iran Relations in Ataturk Era*)
- Hayati ÜNLÜ/ Şirnak Üniversitesi- 21. Yüzyılın Barış Projesi Medeniyetler İttifakı ve Türk Dış Politikası (*The Peace Project of 21. Century: Alliance of Civilizations and Turkish Foreign Policy*)
- Dilara Mehmetoğlu/ Kocaeli Üniversitesi- Azerbaycan-İran İlişkileri (*Azerbaijan- Iran Relations*)

**Uluslararası Hukuk II (Karadeniz Salonu) / International Law II ( Karadeniz Hall)**

**English**

**Başkan / Chair:** Lazslo CSICSMANN/ Corvinus University of Budapest

- Itir ALADAĞ GÖRENTAŞ/ Kocaeli University- International Law in the Middle East: Palestine Conflict
- Alisa SHISHKINA/ Russian State University of Humanities- Human Rights in Israel: Democracy vs. Traditions
- Leonid ISSAEV/ Russian State University- Redistribution of Power (Forces) in the Middle East in Context of the League of Arab States
- Merve ÖZKAN BORSA/ İstanbul University- Water Issue in the Middle East from International Law Perspective

**15:30- 15:45** Kahve Arası / *Coffee Break*

**15:45- 17:00** VII. Oturum/ *VII. Session*

**Politika ve Güvenlik VI (Büyük Salon) / Politics and Security VI (Main Hall)**

**English**

**Başkan / Chair:** David RAMIRO TROITIRO/ Tallinn University of Technology

- Derya ÖZVERİ / Kocaeli University- European Security Governance in the Middle East
- Zaur GASSIMOV/ University of Mainz- Turkey and the Middle East in the Polish Foreign Policy Concept of Prometheanism 1920- 30
- Konstantinos ZARRAS/ University of Macedonia- Political Unrest in the Middle East and its Implications for Israel- Iran relations: Towards a New Regional Security Architecture
- Alexander MURRINSON& Orxan QAFARLI/ University of Maryland& University of Ilia State- Two Former Empires Striking Back: The New Geopolitical Alignment of Russia and Turkey in the Expanded Middle East

**Politika ve Güvenlik- AB VII (Akdeniz Salonu) / / Politics and Security- EU VII (Akdeniz Hall) Türkçe- English**

**Başkan / Chair:** Aigerim SHILIBEKOVA/ L. N. Gumilyov Eurasian National University

- Begüm KURTULUŞ/ Istanbul University- AKP's Foreign Policy in the Middle East in terms of Public Diplomacy
- Özgün ERLER BAYIR/ İstanbul University- EU and the Use of Soft Power in Middle East
- Mehlika Özlem ULTAN/ Kocaeli University- AB'nin Komşuluk Politikasında Orta Doğu (*Middle East in the European Neighbourhood Policy*)
- Pınar ELBASAN/ Kocaeli University- Avrupa Birliği'nin Orta Doğu Politikası ve Türkiye'nin Etkisi (*European Union's Middle East Policy and Turkey's Effect*)

**18:00 – Akşam Yemeği/ Dinner** Safran Restaurant

**Onursal Başkanlar**

**Prof. Dr. Sezer Şener Komsuoğlu**

*Kocaeli Üniversitesi Rektörü (Türkiye)*

**Prof. Tamás Mészáros,**

*Corvinus Üniversitesi Rektörü (Macaristan)*

**Prof. Dr. Erlan B. Sydykov,**

*Eurasian National University (Kazakistan)*

**Prof. Dr. Abdurrahman Fettahoğlu**

Dekan

Kocaeli Üniversitesi, İİBF (Türkiye)

**Doç. Dr. Atilla Sandıklı,**

*BİLGESAM Başkanı (Türkiye)*

**Kongre ve Düzenleme Kurulu Başkanı**

**Prof. Dr. Hasret Çomak**

*Kocaeli Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve İİBF Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı (Türkiye)*

**Düzenleme Kurulu /Kongre Sekreteryası**

**Derya Özveri**

**Kongre Genel Sekreteri**

*Kocaeli Üniversitesi*

**İtir Aladağ Görentaş**

**Kongre Genel Sekreteri**

*Kocaeli Üniversitesi*

**Arda Ercan**

*Kocaeli Üniversitesi*



**Bilge Ercan**

*Kocaeli Üniversitesi*

**Dilara Mehmetoğlu**

*Kocaeli Üniversitesi*

**Ayşegöl Gökarp Kutlu**

*Kocaeli Üniversitesi*

**Mehlika Özlem Ultan**

*Kocaeli Üniversitesi*

**Kongre Genel Sekreterleri**

**Derya Özveri**

**Kongre Genel Sekreteri**

*Kocaeli Üniversitesi*

**Itır Aladağ Görentaş**

**Kongre Genel Sekreteri**

*Kocaeli Üniversitesi*

**Konferans Bilim Kurulu**

**Sönmez Köksal**

*Emekli Büyükelçi*

**Özdem Sanberk**

*Emekli Büyükelçi*

**İlter Türkmen**

*Dışişleri Eski Bakanı Ve Emekli Büyükelçi*

**Güner Öztekin**

*Emekli Büyükelçi*

**Prof. Dr. Hüseyin Bağcı**

*Orta Doğu Teknik Üniversitesi*

**Prof. Dr. Oktay Alınak**

*Bahçeşehir Üniversitesi*

**Prof. Dr. Orhan Güvenen**

*Bilkent Üniversitesi*

**Prof. Dr. Cemil Oktay**

*Yeditepe Üniversitesi*

**Prof. Dr. Cengiz Okman**

*Yeditepe Üniversitesi*

**Prof. Dr. İlter Turan**

*İstanbul Bilgi Üniversitesi*

**Prof. Dr. Ersin Onulduran**

*Ankara Üniversitesi*

**Prof. Dr. Ali L. Karaosmanoğlu**

*Emekli Öğretim Üyesi*

**Prof. Dr. Çelik Kurtoğlu**

*Bilgesam*

**Prof. Dr. Recep Boztemur**

*Orta Doğu Teknik Üniversitesi*

**Prof. Tamas Meszaros**

*Budapeşte Corvinus Üniversitesi*

**Prof. Dr. Erlan B. Sydykov,**

*Eurasian National University*

**Doç. Dr. Oktay F. Tanrısever**

*Orta Doğu Teknik Üniversitesi*

**Doç. Dr. İrfan Kaya Ülger**

*Kocaeli Üniversitesi*

**Doç. Dr. Atilla Sandıklı**

BİLGESAM Başkanı

**Doç. Dr. Aigerim Shilibekova**

*Eurasian National University*

**Yrd. Doç. Dr. Zafer Yıldırım**

*Kocaeli Üniversitesi*

**Yrd. Doç. Dr. Caner Sancaktar**

*Kocaeli Üniversitesi*

## AÇILIŞ KONUŞMASI / OPENING REMARKS

Çok Değerli Konuklar,

Üniversitemizin İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ile Kazakistan'ın Astana Avrasya Ulusal Üniversitesi, Budapeşte Corvinus Üniversitesi ve Bilgesam tarafından düzenlenen "Orta Doğu" konulu uluslararası kongremize hoş geldiniz. Öncelikle çok seçkin böyle bir topluluğa hitap etmekten mutluluk ve gurur duyuyorum.

Kongremize, ülkemizden 56 ve yurt dışından 14 farklı ülkeden 21 olmak üzere toplam 77 alanında uzman ve akademisyen konuşmacı olarak katılmaktadır. Orta Doğu'nun dününü, bugününü ve geleceğini tartışmak üzere üniversitemizi onurlandırmışlardır. Kongremize çok değerli bilimsel katkılar sağlayacak konuşmacılara ve oturum başkanlarına şükranlarımı sunarım.

Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya ve Afrika'da son dönemde meydana gelen gelişmeler, güvenlik ve tehdit algılamaları geçmişe nazaran çok önemli değişikliklere sahip olmuştur. Bu düşünceden hareketle; üniversitemiz bu bölgelere yönelik uluslararası kongreler düzenlemeye başlamıştır.

Birinci olarak, 28-29 Nisan 2011 tarihlerinde Uluslararası Balkan Kongresini gerçekleştirmiştir.

İkinci olarak, bugün Uluslararası Orta Doğu Kongresi'ni; Kazakistan'ın Astana'daki Avrasya Ulusal Üniversitesi, Macaristan'ın Budapeşte'deki Corvinus Üniversitesi ve Bilgesam ile birlikte düzenlemiştir.

Üçüncü olarak, 26-27 nisan 2012 tarihlerinde "uluslararası kaskasya kongresi"ni planlamış bulunmaktadır.

Orta Doğu'da birbirine bağı ve süratle değişim gösteren gelişmeler, birbirinden ayrılmayan sorunlar, bölgenin ve dünyanın barış ve istikrarını ciddi şekilde etkilemektedir. Ayrıca, enerjiye olan ihtiyacın her geçen gün artması ve kaynakların sınırlı olmasının getirdiği endişe nedeniyle; enerji kaynakları ve bu kaynaklara ulaşım yollarının kontrolü için yapılan güç mücadelesi bölgeyi istikrarsız hale getiren en önemli unsurlardır.

Türkiye, Orta Doğu ile çok köklü tarihi ve kültürel bağlara sahiptir. Bütün Orta Doğu ülkeleri ile tarih boyunca dostca ilişkiler geliştirmeyi her alanda benimsemiştir.

Orta Doğu'da evrensel düzeyde değerlerin yerleşmesi; demokratik ve bilimsel düşünceyi esas alan devlet yapılarının oluşumu ile mümkündür.

Çok Değerli Konuklar,

Orta Doğu; barındırdığı dini ve etnik çeşitlilik, zengin petrol ve doğal gaz rezervleri, sınırlı su kaynakları, kontrolsüz silahlanma, ekonomik sorunlar, olgunlaşmamış siyasi yapılar ve otoriter rejimler gibi iç ve dış aktörlerden kaynaklanan; siyasal, sosyal, ekonomik ve güvenlik konularında çözümler üretmenin güç olduğu bir coğrafyadır.

Günümüzde Orta Doğu'da toplumlari yeniden şekillendirme girişim ve arzulari dikkat çekicidir. Bölgede değişik yeni yönetim ve siyasi yapılanma modellerinin geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Orta Doğu'da barış ve istikrarı sağlamak ve sürdürülebilir hale getirebilmek için iç ve dış aktörlerin politikalarını gözden geçirmeleri gerekmektedir.

Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk; 1 Kasım 1938'de TBMM'de yapmış olduğu bir konuşmasında; "Barış, ulusları refah ve mutluluğa eriştiren en iyi yoldur. Fakat bu kavram bir kez ele geçirilince sürekli özen ve ilgi bekler. Her ulusun ayrı ayrı hazırlığını gerektirir" demektedir. Barış içinde bir orta doğu, tüm dünyanın geleceği için çok önemlidir ve vaz geçilmezdir.

Bu duygu ve düşüncelerle; siz değerli konuklarımıza, konuşmacılara, oturma başkanlarına, kongre'nin yapılmasını teşvik eden ve destekleyen rektörümüz Prof. Dr. Sayın Sezer Şener Komsuoğlu'na, üniversitemizle birlikte bu kongrenin yapılmasına onay veren Kazakistan Avrasya Ulusal Üniversitesi ve Budapeşte Corvinus Üniversitesi rektörlerine ve Bilgesam Başkanı Doç. Dr. Sandıklı'ya, Dekanımız Prof. Sayın Fettahoğlu'na, kongre genel sekreterleri Arş. Gör. Derya Özveri ve İtir Aladağ Görentaş'a, ve emeği geçen tüm dostlarımıza çok teşekkür ediyorum.

Çok Değerli Konuklar,

Kongremize katılmakla bizlere en büyük onur ve gururu yaşattınız. Sizlerin verdiği bu destek ve güçle uluslararası etkinliklerimizi daha çok yoğunlaştıracak ve daha çok çalışacağız.

Kongremizin sizlerle birlikte çok başarılı geçeceği umut, heyecan ve inancıyla hepimize sonsuz başarılar diler, saygılarımı sunarım.

**Prof. Dr. Hasret ÇOMAK**

**Kocaeli Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve**

**Uluslararası Orta Doğu Kongresi Başkanı**

## İÇİNDEKİLER / CONTENTS (VOL I)

DOĞU AKDENİZ'DE YETKİ ALANLARI .....	27
Prof. Dr. Hasret ÇOMAK	
WOMEN STUDIES INSIDE AND OUTSIDE THE MIDDLE EAST .....	49
Münevver Tekcan	
NAMUS CİNAYETİNDEN CİNS KIRIMINA: TÜRKİYE'DE KADINA KARŞI ŞİDDET .....	50
Ayşegül Gökalg Kutlu	
ERADICATION OF GENDER BASED VIOLENCE THROUGH ECONOMIC EMPOWERMENT OF RURAL WOMEN: A CASE STUDY OF BAHAWALPUR DISTRICT .....	61
Muhammad Azam Khan-Sumara Ishaq-Ansar Abbas	
KÜRESEL HEGEMONYA MÜCADELESİ AÇISINDAN DENİZ YETKİ ALANLARI: ÖRNEK OLAY DOĞU AKDENİZ.....	72
Cengiz Ekin	
SU HUKUKUNDAKİ GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU'DAKİ SINIRAŞAN SULARI .....	98
Arda ÖZKAN	
DENİZ ALANLARININ SINIRLANDIRILMASI VE AKDENİZ GÜVENLİĞİ .....	114
Burak Şakir Şeker	
KÖKTENCİLİK VE İTHAL MODERNİTENİN ARAP BAHARINA ETKİSİ.....	135
Abbas Karağaçlı	
ORTADOĞU ÖZGÜLLÜKLERİNİN ANLAMLANDIRILMASINDA YÖNTEM SORUNU VE ŞARKİYATÇILIK .....	144
Muhammet Özdemir	
ORTADOĞU'NUN UNUTULAN KİMLİKLERİ: YEZİDİLİK VE YEZİDİLER ÖRNEĞİ .....	161
Samet Zenginoğlu	

MODERN ORTADOĞU EĞİTİM TARİHİ VE OSMANLI DEVLETİ'NE DAİR GÖZLEMLER.....	175
Adil Baktaya	
ULUSAL BAĞIMSIZLIK SAVAŞI VE ORTADOĞU .....	176
Esmâ Torun Çelik	
BEING AN ENLIGHTENMENT CENTER IN MIDDLE EAST.....	194
Oktay Alniak- <u>Pelin Bolat</u>	
YENİ ARAP DÜNYASI'NDA BATI İLE İLİŞKİLER: SÜREKLİLİK DEĞİŞİYOR MU? .....	200
Zafer Akbaş	
ARAP BAHARI'NIN ULUSLARARASI GÜÇ DENGELERİNE ETKİLERİ ÜZERİNE GERÇEKÇİ BİR YAKLAŞIM .....	224
Bülent Akkuş	
ARAP ÜLKELERİNDEKİ KİTLE AYAKLANMALARININ TÜRK BASININA YANSIMASI.....	236
Fusun Alver- <u>Neslihan Yolcu</u>	
TÜRK DİZİLERİNİN VE TÜRK MARKALARININ ORTADOĞU'DA “YUMUŞAK GÜÇ” ETKİSİ.....	342
Elgiz Yılmaz- <u>Nebahat Akgün Çomak</u>	
ARAP BAHARININ ÜRDÜN BASININDA YANSIMASI: THE JORDAN TIMES ÖRNEĞİ.....	365
Mehmet Kaya- <u>F. Sinem Siklon</u>	
FRANCE's IMPERIAL OBJECTIVES AND THE FRAGMENTATION OF SYRIA IN THE 1920's .....	373
A. Fildis	
THE POSSIBLE CONSEQUENCES FOR AFGHANISTAN LIKE A TRANSITING COUNTRY IN REGARD TO THE TAPI PIPELINE CONSTRUCTION: THE ESCALATION OF THE CONFLICT OR THE RECONSTRUCTION EFFORT?.....	374



Ekaterina Batueva .....	374
THE ARAB MIDDLE EAST AFTER POPULAR UPRISINGS;CHALLENGES AHEAD (THE CASE OF EGYPT) .....	376
Hassan Ahmadian	
FREEDOM AND/OR ISLAM? THE ROLE OF ISLAMIST MOVEMENTS IN THE ARAB SPRING. A CASE STUDY ON THE EGYPTIAN MUSLIM BROTHERHOOD.....	387
László Csicsmann	
ORTA DOĞU'DAKİ DOMİNO ETKİSİ: SURİYE ÖRNEĞİ.....	388
Ekrem Yaşar Akçay_Ömer Engin Çelenay	
ORTADOĞU DEĞİŞİM SÜRECİNDE YEMEN'DEKİ SİYASİ YAPI .....	403
Faruk Bozgöz	
İRAN'IN DIŞ POLİTİKA VİZYONU VE JEOPOLİTİK HEDEFLERİ .....	419
Atilla Sandıklı_Bilgehan Emeklier .....	419
SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE-AMERİKA İLİŞKİLERİNDEKİ STRATEJİK ORTAKLIK TARTIŞMALARINDA İRAN FAKTÖRÜ.....	449
Buket Önal	
TURKEY, AS A MODEL COUNTRY IN THE ARAB SPRING .....	465
Zafer Yıldırım	
BAŞBAKAN R.T. ERDOĞAN DÖNEMİ TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİNİN GELİŞMESİNDE İSRAİL FAKTÖRÜ .....	466
Yavuz Cankara_Pınar Özden Cankara	
RENKLI DEVRİMLER IŞIĞINDA RUSYA 'NIN ARAP BAHARINA BAKIŞI .....	489
Halit Akarca	
ETHNOGRAPHY OF EVERYDAY LIFE IN THE WAR-STRICKEN AREAS OF BEIRUT: LOCAL RESPONSIVENESS TO HUMANITARIAN INTERVENTION.....	490
Estella Carpi	
THE DESTRUCTION OF NUBIA BY LARGE DAMS .....	491
Thomas Schimidinger	

THE EXCLUSIVITY OF HOLINESS: THE ROLE OF THE TEMPLE MOUNT/HARAM  
AL-SHARIF IN THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITIES ..... 492

Erik Freas

CRITICAL APPROACHES FOR IDENTITY POLICIES-MINORITY RIGHTS AS A  
CONCEPT OF MODERN SECURITY STUDIES ..... 495

Gizem Bilgin Aytac\_ Gül Pınar Erkem Gülboy

## YENİ ARAP DÜNYASI'NDA BATI İLE İLİŞKİLER: SÜREKLİLİK DEĞİŞİYOR MU?\*

Zafer Akbaş

### Özet

Ortadoğu, bölgesel ve büyük güçlerin çıkar mücadelelerine sahne olmuştur. Bölgede, bir asrı aşkın bir süredir, neredeyse istikrarsızlık istikrar kazanmıştır.

Çalışmada Arap halk hareketlerinin nedenleri ve sonuçları analiz edilmiştir. Bölgenin sosyal, ekonomik ve politik yapısının halk hareketlerine zemin hazırladığı dile getirilmiştir. Ortadoğu Bölgesi, demokratik değerlerin gelişmediği bir bölgedir. Bölgede gelir dağılımında adaletsizlik, yolsuzluk hakimdir. Ortadoğu rejimlerinin seçkinci ve otoriter yönetim anlayışı, sosyal yapıda istikrarsızlık ve çatışmalara neden olmuştur.

2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan Arap halk hareketlerinin, Ortadoğu'da süreklilik arz eden unsurlarda değişim meydana getirdiği saptanmıştır. Bu hareketler sonucunda, halk iktidarın belirlenmesinde daha çok söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu değişimler sonucunda, iktidar yapılarının el değiştirmesi, demokratik hakların kullanımının artması, sivil toplum örgütlerinin sosyal ve siyasal yapıda daha görünür hale gelmesinin beklendiği değerlendirilmiştir.

Halk hareketleri; Tunus, Libya, Mısır gibi ülkelerde rejim değişikliklerine neden olmuştur. Suriye, Yemen, Bahreyn ve daha birçok ülkede isyanlar devam etmektedir. Bu hareketlerin Arap ülkelerinde süreklilik kazanan otoriter ve oligarşik yapıyı, tamamen olmasa da kısmen değiştireceği öngörülmüştür. Ayrıca bölge kaynaklarının paylaşımında; yerel unsurların daha fazla söz sahibi olması beklenmektedir. Ancak Batılı ülkelerin bölge yeni yönetimleriyle ilişkilerinin de devam edeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap İsyanı, Büyük Güçler, Halk Ayaklanması, Süreklilik ve Değişim, Yeni Arap Dünyası, Batı

### Giriş

Dünya ekonomi ve güvenlik alanı başta olmak üzere; birçok yönden dönüşüm içerisindedir. 1997 Asya-Pasifik ekonomik krizi, 2008 ABD finansal krizi, 2010'dan sonra tekrar derinleşmeye başlayan ve bu defa ABD ile birlikte, Euro Bölgesi'nin de içinde bulunduğu ekonomik kriz ve meydana getirdiği sonuçlar, dünya ekonomisi ve politikasında yön arayışlarını zorunlu kılmıştır.

ABD ve AB'nin ekonomik ve politik gücünde geçmişe göre azalma vardır. Başta Çin olmak üzere, Japonya, Hindistan, Rusya gibi ülkelerin Batının tam tersine gün geçtikçe ekonomik olarak güçlenmesi, politik güçlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Türkiye, İran, Güney Kore, Güney Afrika,

---

\* Yrd.Doç.Dr.Zafer AKBAŞ, Düzce Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, [zaferakbas@duzce.edu.tr](mailto:zaferakbas@duzce.edu.tr)

Meksika, Brezilya ve Endonezya gibi hızla gelişen ülkeler, Batıdan daha bağımsız politikalar izlemeye başlamıştır. Bu durum, dünyada çok kutuplu bir yapının oluşmaya başladığını göstermektedir. Batının içinde bulunduğu ekonomik darboğazın da etkisi ile küresel güç Doğudan Batıya, Atlantik'ten Asya-Pasifik eksenine doğru kaymaya başlamıştır. Bu küresel gelişmelerin bölgesel yansımaları da olmuştur. Küresel mücadele Avrasya ve Afrika ekseninde ve özellikle de enerji kaynakları sahipliği üzerinde yaşanır hale gelmiştir.

ABD'nin uğradığı 11 Eylül 2001 saldırıları ve bunu izleyen, 7 Ekim 2001'de Afganistan'a ve 2003'te Irak'a müdahale sonrasında yaşanan süreçte, politik çözüm arayışları gündeme gelmiştir. ABD'nin bu gelişmeler sonucunda, Obama'nın başkanlığı ile beraber, diplomasi ve müzakereye daha çok önem vermesi, tek taraflı politikalarından kaçınması ve uluslararası düzende yaşanan diğer gelişmeler, uluslararası düzenin çok kutuplu yapıya doğru evrilmesine neden olmuştur.

Kapitalist düzenin işleyişine yönelik eleştiriler, her düzeyde artmaktadır. Ortadoğu halkları "Arap Baharı" olarak adlandırılan sosyal patlamanın etkisi ile büyük bir politik değişim yaşamaktadır. Benzer şekilde, Arap Dünyası dışında birçok ülke de, protestolar düzenlenmekte, mevcut kapitalist düzene dair memnuniyetsizlik çeşitli şekillerde ortaya koyulmaktadır.

Arap Baharı'nın etkisi gün geçtikçe yayılmaktadır. Bu etki, Amerika'dan Avrupa'ya kadar geniş bir coğrafyaya yayılmakta ve güçlenerek devam etmektedir. ABD, İngiltere, İspanya, İtalya ve Yunanistan'da çok sayıda insanın katıldığı halk hareketleri bir öfke seline dönüşmüştür. Bu hareketlerin, referans olarak Arap Baharı'nı almakta olduğu söylenebilir. İspanya ve İtalya'da "Öfkeli Hareketi" olarak isimlendirilen hareket, ABD'de ise "Wall Street'i İşgal Et" ya da "Yüzde Doksan Dokuz Hareketi" ismini almıştır. Bu hareketlerin ortak tepki verdiği konuların başında, Arap halk hareketlerinde olduğu gibi, yolsuzluk, yoksulluk, işsizlik, gelir düşüklüğü ve adaletsizliği, kayırmacılık gelmektedir. Aralarındaki en büyük fark ise demokratik taleplere Arap Dünyası'ndaki daha güçlü vurgu yapılmasıdır.

Halk hareketleri sonucunda Mısır, Tunus, Libya gibi bazı Arap ülkelerinde süreklilik kazanan otokratik ve oligarşik yönetimlerden demokrasiye doğru bir geçiş eğilimi başlamıştır. Bu eğilimin güçlenerek devam etmesi beklenebilir. Asker kökenli yöneticiler iktidarlarını sivil kökenli yöneticilere devretmeye başlamışlardır.

Ortadoğu'daki halk hareketlerinde demokratik ve ekonomik talepler ile rejim değişikliği istekleri yer almaktadır. Bu halk hareketlerinin başlangıç bölgesi olan Ortadoğu'daki eylemlerin bazıları, rejim değişikliklerine neden olmuştur. Halkın yönetimde daha çok söz sahibi olacağı yeni bir Arap Dünyası meydana gelmeye başlamıştır. Bu değişimin ekonomik, sosyal ve politik sonuçlarının meydana gelmeye devam edeceği öngörülebilir. Politik olarak halkın yönetimde daha fazla söz sahibi olması dışında, ekonomik olarak gelir paylaşımındaki adaletsizliğin değişmesi ve sonuç olarak toplumsal taleplerin gerçekleştirilmesi olasılığı artmaktadır. Yeni Arap Dünyası'nın nasıl

şekilleneceği, halk hareketlerinin yoğunluğuna ve niteliğine, özne ülkelerin dinamikleri ile küresel güçlerin politikalarına bağlı olacaktır.

Bu çalışmada, Yeni Arap Dünyası ile Batı ilişkisi; ekonomik unsurlar ve tarihsel süreç ekseninde değerlendirilmiştir. Ayrıca, sürecin nasıl işlediği ve ne gibi değişimlere yol açtığı, olası sonuçların neler olabileceği ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada küresel sistemin bir parçası olarak, bölgesel bazı sonuçların doğduğu yaklaşımdan hareket edilmiştir. Global sistem düzeyinde, devletlerin dış politikalarının, büyük ölçüde sistem tarafından belirlendiği kabul edilir.<sup>1</sup> Neorealistler gibi Globalistler de, aktörlerin davranışını uluslararası sistemin yapısının etkilediğini düşünürler. Her iki yaklaşımda da analiz düzeyi olarak sistem düzeyi alınır. Ancak globalistler, uluslararası sistemi kapitalist üretim tarzının şekillendirdiği bir yapı olarak görürken, realistler uluslararası sistemi, güç ve kapasite dağılımının olduğu anarşik bir yapı olarak kabul ederler.<sup>2</sup>

#### Ortadoğu Bölgesi ve Batılı Aktörler

Ortadoğu Bölgesi, sınır sorunları, mezhep kavgaları, su kaynaklarının kıtlığı, sahip olduğu petrol kaynakları, antidemokratik yönetim şekilleri, yolsuzluklar, adam kayırmalar ve bölge içi ve bölge dışı aktörlerin askeri, politik ve ekonomik çıkarlarından kaynaklanan müdahaleleri nedeniyle adeta pandoranın kutusu gibidir. Ortadoğu'da 2010'nun sonunda başlayan süreç bunun bir örneği gibidir.

Ortadoğu Bölgesi'ndeki devletler, tarih boyunca saldırılara maruz kalmış; bölgede kan şiddet, gözyaşı eksik olmamış, ekilen kin ve nefret tohumları nedeniyle, bölgesel çatışmalar yaşanmıştır. Bu nedenle bu topraklar, "lanetli topraklar" olarak da anılmaktadır. Ortadoğu Bölgesi'nin sadece geçmiş değil ama aynı zamanda, günümüzü ve yarını da etkileyecek ve değerinden hiçbir şey kaybetmeyecek bir bölge olduğu söylenebilir.<sup>3</sup>

Bölgenin özellikleri, bölge yönetimleri ve halkları için, bir taraftan tehdit, bir taraftan fırsatlar sunmaktadır. Durum böyle olunca, bölgede bitmek tükenmek bilmez bir mücadele yaşanmaktadır. Bu mücadelenin bölge dışı en temel aktörü Batılı devletlerdir. Batılı devletler olarak, İngiltere, Fransa ve Almanya başta olmak üzere, Avrupa ülkeleri ile ABD'nin bölgede çıkar rekabetine giriştikleri görülmektedir.

Ayaklanma, isyan ya da devrimler, kendilerini meydana getiren sosyal, ekonomik ve politik koşullara göre şekil alırlar. Arap Dünyası'nda isyanlar ya da devrimler, bazen bir grup, bazen bir

<sup>1</sup> Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 2000, s.80.

<sup>2</sup> Tayyar Arı, "Türk-Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu?", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 4, No: 13, 2008, s.22.

<sup>3</sup> Tefik Fikret Ergün ve Bahadır Berk, "Küreselleşen Ortadoğu'da 'Irak' Son Hedef mi?", *Jeopolitik*, Yıl: 6, Sayı: 37, Şubat 2007, s.31.

kabile, bazen de halkların tamamının katılımıyla ortaya çıkmıştır. Bir devrimin şiddet içerip içermediği, devrimin doğasına ve kapsamına, halk katılımının düzeyine ve devrimi oluşturma ihtimali olan ayaklanmanın derecesine bağlıdır.<sup>4</sup>

Bölge ekonomileri küreselleşme ile başlayan dışa açılma ve dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecinin dışında kalmıştır. Bölge ekonomisi ve dış ticareti, enerji kaynaklarına bağlı olmayı sürdürmektedir. Bu durum bölge ekonomilerinde istikrarı sınırlandırmaktadır.<sup>5</sup> Petrol zengini bölge ülkelerinin birçoğunda “Hollanda Hastalığı”nın sonuçlarına benzer sonuçların yaşandığı anlaşılmaktadır.

Arap Ülkelerinin birçoğu, Batı eksenli politikalar izlemiştir. Başta ABD ve AB olmak üzere, Batılı aktörler, bölge aktörleriyle yakın ekonomik ve politik ilişkiler kurmuştur. Bu sürecin 20. yüzyılın başlarından itibaren işlediği kabul edilirse, Batı’nın yüzyılı aşkın bir süredir Arap Dünyası’nın içinde olduğu anlaşılır.

Ortadoğu Bölgesi, Batılı aktörlerin hep ilgi odağında olmuştur. Ortadoğu ve Batılı aktörler ilişkisi çok daha gerilere götürülebilmekle beraber, yoğun olarak Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. İngilizler bölgenin hakim gücü olan Osmanlı Devleti’ne karşı, bazı güçlerle işbirliği yapmış ve bu sayede bölgede imtiyazlar elde etmiştir.

Osmanlı Devleti’nin yıkılmasından sonra, bölgede birçok suni Arap devleti doğmuştur. ABD’nin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, bölgenin başat aktörü olduğunu ve bu gerçeğin bugüne değin sürdüğü görülmektedir.

Ortadoğu, zengin enerji kaynaklarının bulunmasıyla, 20. Yüzyıldan itibaren bölgenin enerji kaynaklarına bağımlı tüm ulusların, ekonomi politikalarını ve güvenliklerini etkileyen bir bölgeye dönüşmüştür. ABD’nin Ortadoğu’ya ilgisi, I.Dünya Savaşı’nı izleyen dönemde, petrolün temel enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlaması ile artmış<sup>6</sup> ve II.Dünya Savaşı ile fiili müdahale halini almıştır.

ABD için bölgenin jeo-politik ve jeo-ekonomik yönü, bölgeyi “terk edilemez” kılmaktadır. ABD’nin stratejik ortaklık ilişkisi içinde bulunduğu İsrail’in bölgedeki varlığı, ABD’nin bölge ile bağlarının daha sıkı olmasına neden olmuştur. Bu durum, benzer şekilde Körfez ülkeleri için de geçerlidir. Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman ve Kuveyt ABD’nin diğer önemli çıkar ilişkisi içinde olduğu ülkelerdir. Bu ülkelere Ürdün, Mısır, Tunus, Yemen gibi ülkeler de eklenebilir.

---

<sup>4</sup> Turan Kışlakçı, *Arap Baharı*, Mana Yayınları, İstanbul, 2011, s.15.

<sup>5</sup> Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAE), *Büyük Ortadoğu Projesi; Siyasi, Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal Bir Değerlendirme*, Temmuz 2004, [www.turksae.com/faceindex.php?text\\_id=185](http://www.turksae.com/faceindex.php?text_id=185) (Erişim 12 Mayıs 2005)

<sup>6</sup> Zafer Akbaş, “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi”, *History Studies, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*, 2011, s.2.

İran ve Suriye gibi Amerika Birleşik Devletleri için “karşı kampta” yer alan ülkeler, ABD’nin bölgesel varlığının bir diğer nedenidir. ABD kendi çıkarları için tehdit olarak gördüğü ülkeleri baskı altında tutmaktadır. Bu baskılar bazen doğrudan, bazen de dolaylı olmaktadır.

ABD, Suriye ve İran’ı kontrol etmek için, Avrupa ve Türkiye’den destek istemektedir. Bu ülkelerde rejim değişikliğini sağlamaya yönelik politikalar izlemektedir.<sup>7</sup> BM ve AB’yi devreye sokarak, İran’a yaptırım kararları alınmasını sağlamaktadır.

Ayrıca bölgede büyük diğer güçlerin varlığı, ABD çıkarlarını etkileyebilecek diğer bir boyuttur. Özellikle Çin, Rusya ve AB’nin bölgesel varlığı, ABD’yi bölgeye çeken bir başka unsurdur. ABD bütün bu ülkelerle, ekonomik, politik ve askeri rekabet ya da işbirliği ilişkisi içindedir.

#### Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrasında Ortadoğu ve Batı

Soğuk Savaş Dönemi’nde, nükleer silahların varlığıyla beraber dünyada “dehşet dengesi” söz konusudur. Bu dönemde, uluslararası sisteme genel anlamda devletler egemen olmuştur. 11 Eylül 2001’den sonra, devlet uluslararası ilişkilerin hakim aktörü olma rolü değişmeye başlamıştır.

11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası sistem, yapısal değişim yaşamıştır. Terör saldırılarının artması ve devlet dışı aktörlerin güçlenmesiyle birlikte; uluslararası örgütlerin, sivil toplum örgütleri, hükümet dışı örgütler, baskı ve çıkar grupları ile ayrılıkçı örgütlerin güç kazanması uluslararası sistemde büyük değişimler meydana getirmiştir.

ABD, Soğuk Savaş Dönemi politikalarının meşruiyetini sağlamak için Sovyet ve komünizm söylemini bir tehdit aracı olarak kullanmıştır. Bu tehdit söylemi, Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra ortadan kalkmıştır.

Soğuk Savaş’ın başında uluslararası sistemde meydana gelen ani jeo-politik güç boşlukları ve yeni yükselen güçlerin, kendilerini oluşan bu yeni sisteme adapte etme çabaları, dönüşen uluslararası sistemde belirsizlikler meydana getirmiştir. 11 Eylül olayları, uluslararası sistemde bazı kırılmalara neden olmuştur. 11 Eylül sonrası yeni dönemde, Soğuk Savaş dönemi siyasal etki araçları (havuç-sopa) yeteneklerini yitirmiş, klasik çevreleme politikaları sonuç vermemeye başlamıştır. Çünkü yeni oluşan çoğulcu sistemin farkında olan aktörler, sistemi çevreleyen ağın verdiği avantaj ile hareket etmiş, sistemi kendi çıkarları için kullanmıştır.<sup>8</sup> Bu durum, ABD’nin manevra kabiliyetini kısıtladığı gibi diğer aktörlere daha özgül politikalar izleyebilme yolunu açmıştır.

Kissinger’a göre Soğuk Savaş’ın bitmesi uluslararası çevreyi Amerika’nın imajına göre yeniden oluşturma yönünde daha da büyük bir heves meydana getirmiştir. Wilson ülke içinde “yalnızlık” politikası ile sınırlandırılırken, Truman, Stalinci yayılcılıkla mücadele etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dünyada, Birleşik Devletler, kürenin her bölgesine müdahale edebilecek tek süper

<sup>7</sup> Armağan Kuloğlu, A.g.m. s.75-76

<sup>8</sup> Deniz Tören, “11 Eylül Saldırıları, Sistemdeki Dönüşümler ve Türk Dış Politikası”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/turk-dis-politikasi/1935-11-eylul-saldirilari-sistemdeki-donusumler-ve-turk-dis-politikasi>, (Erişim, 26 Ağustos 2011).

devlet olarak kalmıştır. Soğuk Savaş'taki zafer, Amerika'yı 18 ve 19. yüzyıl Avrupa devlet sistemine birçok bakımdan benzeyen bir dünyaya itmiştir.<sup>9</sup> Kissinger, bu ifadeleriyle ABD'nin izlediği politikaların aslında bir anlamda kendisine uluslararası sistem tarafından biçilen rolün bir parçası olduğunu anlatmaktadır.

Soğuk Savaş yıllarında global siyasal sistemin dayandığı en önemli temel, Batı Blok'u içinde ABD'nin siyasal liderliğinin tartışmasız kabul edilmesidir. ABD, Soğuk Savaş Dönemi'nde müttefikleri tarafından gönüllü şekilde "asimetrimin güçlü tarafı"nda tutulmuştur. ABD, global siyasal sistemin denetleyicisi ve en önemli koruyucusu rolünü üstlenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ABD siyasal liderliğinin Soğuk Savaş Dönemi'ndeki müttefiklerince sorgulanmaya başlanması sonucunu doğurmuştur.<sup>10</sup>

ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikasının Soğuk Savaş Dönemi boyunca üç önemli amacı olmuştur. Bu amaçlar; Sovyetler Birliği'ni çevrelemek, petrol arzını güvenceye almak ve İsrail'in bölgedeki varlığını garanti altına almaktır. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinden sonra, Clinton Yönetimi (1993-2001), ise demokrasi ve insan hakları söylemini, ABD dış politikasının eksenine yerleştirmiştir.<sup>11</sup>

Bütün bu gelişmeler sonucunda, Ortadoğu, Soğuk Savaş yılları boyunca, ABD ile SSCB arasında bir mücadele alanına dönüşmüştür. ABD'nin Ortadoğu ile ilgili ilan ettiği hemen hemen bütün doktrinler, SSCB'nin bölgede etkinliğinin arttığı döneme denk gelmiştir.<sup>12</sup> ABD, bu doktrinlerle bölgede çıkarlarının olduğunu ve bu nedenle de SSCB'yi Ortadoğu Bölgesi'nde sınırlandırmak istediğini ortaya koymuştur.

**Tablo.1. ABD'nin Ortadoğu'yu Etkileyen Dış Politika Süreci**<sup>13</sup>

Dönem	ABD Dış Politika Doktrini	Öncelikler	Yöntemler
1776– II. Dünya Savaşı	İzolasyonizm (Monreo Doktrini)	Batı Yarımküresinde Amerikan Hegemonyasını Kurmak	-Toprak Kazanma
Soğuk Savaş Dönemi	-Çevreleme -Eisenhower Doktrini	-Bölgesel İstikrar -Komünizmle Mücadele	-Ekonomik Yaptırımlar

<sup>9</sup> Henry Kissinger, *Diplomasi*, Çev. İbrahim H. Kurt, İş Bankası Yayınları, 6. Baskı, 2007, s.782.

<sup>10</sup> Çınar Özen, "Global Siyasal Sistem ve Türkiye Üzerine Değerlendirme", *Doğu Batı Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 24. Ağustos, Eylül, Ekim 2003, s.283.

<sup>11</sup> Katerina Dalacoura, "US Foreign Policy and Democracy Promotion in the Middle East: Theoretical Perspectives and Policy Recommendations", *Ortadoğu Etütleri*, July 2010, Volume: 2, No: 3, p.59.

<sup>12</sup> Özge Özkoç "Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 64, Sayı: 3, s.175

<sup>13</sup> Bu tablo tarafımızca hazırlanmış olup, aşağıdaki kaynaktan da yararlanılmıştır; Evren Çelik Wiltse "Declining Us Influence and Rise of Latin America's Regional Power: Some Lessons For The Middle East", *The Turkish Yearbook*, Vol. XXXIX, p.100.



(1945-1991)	-Truman Doktrini -Nixon Doktrini -Carter Doktrini	-İsrail'in Korunması ve Desteklenmesi -Körfez monarşilerini koruma ve kollama	-Gizli Operasyonlar -Askeri İşgaller
<b>Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-2012)</b>	-Neoliberalizm -Liberal Demokrasi -Bush Doktrini (Önleyici Saldırı Doktrini) -Obama Doktrini	-Serbest Piyasa Ekonomilerini Oluşturmak -Demokrasi, Hukukun Üstünlüğü ve İnsan Haklarını Geliştirmek -Göç -Sınır Güvenliği -Terörle Mücadele (11 Eylül 2001 sonrası) -Kitle İmha Silahları -İsrail ve Körfez Monarşilerinin Korunması -Uluslararası Barışı Sağlamak -Anti Amerikanizmle Mücadele -Tek Taraflı Politikalardan Vazgeçilmesi	-Askeri Müdahaleler -Serbest Ticaret Antlaşmaları -Uyuşturucu Ticareti ile Mücadele Programı -Göçleri Önleyici Önlemler -Diplomasi -Uluslararası İşbirliği

Tablo1'den de anlaşılacağı üzere; Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD'nin Ortadoğu'yu demokratikleştirme diye bir hedefi yoktur. Bu hedef, Soğuk Savaş sonrası döneme ait bir hedefdir. Bölgesel ve küresel ABD politikaları, zaman içinde devlet başkanlarının katkılarıyla şekillenmiştir. Başkanların adıyla anılan doktrinlerin şekillendirdiği dış politik söylem ve pratik, dönemsel önemli olayların da etkisiyle belirlenmiş ve uygulanmıştır. Uluslararası sistem ve konjonktürel değişimler uluslararası aktörlerin politikalarını da etkilemektedir.

ABD, 1991'de, SSCB'nin dağılması sonrasında, "Yeni Dünya Düzeni"ni ilan etmiştir. Birinci Körfez Savaşı'nda Irak'a müdahale ederken, BM Genel Kurulu'nun ilk kez tamamının desteğini almıştır. ABD, tek kutuplu dünyanın sağladığı avantajla daha rahat politikalar izlemiştir. ABD politikalarının uygulanış şekli ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni" söylemine yönelik eleştirileri artırmıştır. ABD'nin İkinci Körfez Savaşı'nda Irak'ı işgal etmiş olması, dünya kamuoyunda ABD'ye yönelik eleştirilerin dozunu artırmıştır. AB ise bu saldırılarda devre dışı bırakılmış, etkisiz hale getirilmiştir. AB içinde, sadece İngiltere ve İspanya gibi ABD yanlısı birkaç devlet ABD'ye destek vermiştir.

Ikenberry'ye göre Soğuk Savaş sonrası koşullar, ABD'ye de facto dünyayı yönetme yetkisi sağlamıştır. Ancak, bu durum süreklilik göstermeyebilir. Ikenberry, eğer ABD küresel üstünlüğünü sürdürmek istiyorsa, bu üstün konumunu tarihsel bakış açısıyla beraber değerlendirmeli; İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan uluslararası kurumları, daha belirgin ve kuşatıcı hale gelecek şekilde yenilemeli ve ekonomik ve güvenlik alanındaki amaçlarını gerçekleştirmek için yeni müşterek ve çok taraflı karar verme mekanizmaları geliştirmelidir şeklinde görüşlerini açıklamaktadır.<sup>14</sup>

Bush döneminin saldırgan militarist politikaları nedeniyle imajı iyice bozulan ve diğer devletler tarafından emperyalist devlet olarak algılanmasına neden olan politikaların terk edileceği, önemli bir “değişim” yaşanacağı söylemini benimseyen Obama döneminde; askeri güç kullanmaktan öte, diplomasi ve uluslararası işbirliği ön plana çıkarılmıştır.

Obama, Bush'un demokrasi havariliğini red etmiştir. Ancak Arap Dünyası'nda buna rağmen, ABD'nin İsrail'e desteğinin devam etmesi nedeniyle Ortadoğu politikasının değişmediği kabul edilmektedir. Obama, Arap Baharı'yla ilgili olarak, otoriter sistemleri eleştirmiş ve halkların değişim taleplerinden yana olduğunu ifade etmiştir.<sup>15</sup>

Soğuk Savaş'ın sona ermesini müteakip on yılı aşkın bir süre sonra, ABD'ye aradığı uluslararası düzene müdahale etme aracını veren gelişme, 11 Eylül 2001 terörist saldırıları olmuştur. 11 Eylül saldırıları, ABD'ye Atlantik ötesine aradığı müdahale etme aracını vermiştir. Bu araç “terörle mücadele” aracıdır. ABD, 11 Eylül'den sonra, terörle mücadele kartını özellikle Ortadoğu'ya müdahale aracı olarak kullanmıştır. Afganistan'a müdahale ile başlayan süreç, azalarak da olsa, günümüze kadar sürdürülmüştür.

ABD, kendi topraklarında 1812 yılından beri bir saldırıya maruz kalmamıştır. 11 Eylül saldırıları ile kendi toprağında saldırıya uğrayan ABD, terörü önemsemiş ve güvenle kalkınma arasındaki ilişkiye yeni bir boyut katmıştır.<sup>16</sup> Bush yönetimi, Ortadoğu sorunları da dahil olmak üzere, tüm politikalarını terörle mücadele stratejisi üzerine kurmuştur.<sup>17</sup> Bölgeye müdahale için Büyük Ortadoğu Projesi'ni ortaya atan ABD, bu projede terörle mücadeleyi ve bununla bağlantılı olarak da demokratikleşmeyi ön plana çıkarmıştır.

Demokratikleşme taleplerinin arkasında yatan gerekçe, terörün anti demokratik ülkelerde egemen olan toplumsal ve siyasal koşulların bir ürünü olduğu; bu koşulların değişmesi halinde, terör olgusunun zayıflayacağı ve Batılı ülkelerinin güvencede olacağı düşüncesidir.<sup>18</sup> Bu anlayıştan

<sup>14</sup> G. John Ikenberry, “Getting Hegemony Right,” *National Interest*, Vol: 63, 2001, p.23-24

<sup>15</sup> Ömer Taşpınar, “Obama, Yeni Ortadoğu ve Türkiye”, *Görüş*, Ağustos 2011, Sayı: 69, s.11-13.

<sup>16</sup> Fatma Akkan Güngör ve Alper Tolga Bulut, a.g.m. s.99

<sup>17</sup> F. Stephen Larrabee, “US Middle East Policy After 9/11: Implications for Transatlantic Relations”, *The International Spectator*, Vol: 37, No: 3, 2002, p. 43.

<sup>18</sup> Veysel Ayhan, “Orta Doğu'nun Demokratikleştirilmesi İkilemi: Filistin, Suudi Arabistan ve İran Örneğinde Eleştirel Bir

hareketle, demokrasinin terörün panzehiri olduğu değerlendirilmiştir.

ABD, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, dünya politikasına hakim tek güç olarak kalmıştır. Yeni dönemde güç odaklarının yanı sıra tehdit algılamaları da değişmiş; terörizm, Kitle İmha Silahları'nın yaygınlaşması, yasadışı göç, uyuşturucu ticareti, insan ve silah kaçakçılığı, radikal akımlar ile mücadele ve çevre sorunları gibi sorunlar, küresel güvenlik sorunları haline dönüşmüştür. Yeni düzende dünyanın kontrolü, bölgesel politikalar geliştirilerek, stratejik bölgelerde söz sahibi olma temeline dayanmıştır.<sup>19</sup>

Soğuk Savaş Sonrası dönemde, özellikle de 11 Eylül saldırıları sonrasında, Realist teorinin bazı yaklaşımları değiştirilerek Neorealist teori şeklinde ABD dış politikalarında yer aldığı; dış politika bakımından, stratejik konumun ve ulusal güvenliğin üzerinde daha çok durulmaya başlandığı söylenebilir. Neorealist teori, stratejik konum ve ulusal güvenlik konularını daha çok ön plana çıkarmıştır.<sup>20</sup>

Ortadoğu Bölgesi, uluslararası terörizmin destek bulabildiği bir bölgedir. Kitle İmha Silahları'nın bölgedeki varlığı artmaktadır. Bu silahların, terörist örgütlerin eline geçme riski, bölgesel gelişmeleri daha önemli kılmaktadır.

Bölgenin dini çeşitliliği, zaman zaman çatışma riskini artıran bir diğer unsurdur. Özellikle mezhep farklılığından kaynaklanan çatışma riski, sadece ülke içi değil, aynı zamanda bölgesel sorun olabilme potansiyeli taşımaktadır. Bölgede güçlü bir şekilde Şii Hilali yükselişinden bahsetmek mümkündür. İran'ın Şii nüfuz alanının genişlemesine yönelik politikalar izlediği, Irak'ın büyük oranda Şii etkisine girdiği, Suriye ve Lübnan'ın da benzer bir süreç içerisinde olduğu nazara alınacak olursa Şii Hilali söyleminin yükseldiği görülebilir.

Ortadoğu Bölgesi'nin terör ve dinsel çeşitlilikten başka, kronikleşmiş sorunları da vardır. Bu sorunlar, zaman içinde yükselen ya da düşen trendlere sahiptir. Etnik çatışmalar da bunlardan biridir. Kona'ya göre<sup>21</sup>, Ortadoğu'daki etnik çatışmaların nedenleri; yapay sınırlar, kritik coğrafi konum ve dış güçlerin müdahaleleri, olgunlaşmamış ulus devlet yapılanmaları, Arap milliyetçiliği ve çoğunluğu temsil eden azınlık iktidarlarıdır.

ABD dış politikasının önemli bir eksenini, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, ABD'nin tek kutupluluğuna meydan okuyacak SSCB gibi bir gücün ortaya çıkmasına engel olmak ve

---

Bakış", *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2007, s.134.

<sup>19</sup> Armağan Kuloğlu, "Ortadoğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Stratejik Etkileri", *Stratejik Analiz*, Cilt: 6, Sayı: 62, Haziran 2005, s.74.

<sup>20</sup> Zafer Akbaş, *Irak Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, Barış Kitap, Ankara, 2011, s.84.

<sup>21</sup> Gamze Güngörmüş Kona, "Orta Doğu'da Güvenlik Yapılanması Neden Bu Denli Kırılmalı?", [www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=1&yazi=1384](http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=1&yazi=1384) (Erişim 11 Şubat 2008).

hegemonyasındaki tek kutuplu dünya düzenini 21. yüzyıla taşımak oluşturmuştur.<sup>22</sup> ABD bu amaçla karşısında herhangi bir gücün varlığını istememiştir. Başkan II. Bush dönemi ABD politikaları bunu teyit etmiştir.

Uluslararası sistemin başlıca aktörlerinden olan ABD ve Avrupa Birliği, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra, Avrupa kıtasının birleşmesi ve yeniden yapılanması sürecinde birlikte hareket etmeyi başarmıştır.<sup>23</sup> Ancak bu birliktelik, dönemin ilk başlarında yaşanmıştır. Ortadoğu Bölgesi, iki güç merkezinin İkinci Körfez Savaşı sonrasında bir diğerini dışlamaya çalıştığı bölge olmuştur.

ABD'nin Avrupalı müttefikleri, Soğuk Savaş sonrası dönemin başlarında, Rusya gibi Batının rakibi olan ülkelerle, daha yakın ilişkiler kurmuş olmakla beraber; ilerleyen zaman içinde ABD'nin izlediği politikalara yönelik eleştirilerini de artırmıştır. Fransa ve Almanya'nın başını çektiği bazı AB üyesi ülkeler, ABD'nin tek taraflı politikalarını uluslararası hukuku zayıflatan politikalar olarak değerlendirmiştir. İkinci Körfez Savaşı, bu bakımdan ABD'ye yönelik haklı eleştirilerin dozunun hayli artırıldığı bir olay olmuştur.

ABD'ye rakip olan güçler sadece AB üyesi ülkeler değil, aynı zamanda Doğunun yükselen güçleri olan, Çin, Hindistan, Endonezya, Japonya, Güney Kore, Endonezya gibi devletlerdir. Bunlarla beraber, Brezilya, Meksika gibi devletler de, ABD'ye rakip olmaya başlamışlardır.

Yüksek teknoloji gücü artan Hindistan ve trilyon dolarlık döviz rezervlerine sahip olan Çin gibi nükleer güç sahibi ülkeler de dünyanın büyük güçleri arasında yerini almıştır. Bu güçlerin 1940'lardan beri ABD'nin baskın güç olduğu küresel kurumlardaki rolü hızla artmakta, ABD'ninki ise görece azalmaktadır.<sup>24</sup> ABD, söz konusu aktörlerin yükselişi ile birlikte uluslararası sistemde mevzi kaybetmektedir.

ABD çıkarları için “yaşamsal” olarak değerlendirilen, enerji kaynakları deposu olan Ortadoğu'nun ve bölge enerji kaynaklarının kontrolü bu nedenle “olmazsa olmaz ya da yaşamsal” önemde kabul edilmektedir. Durum böyle olunca, ABD, Ortadoğu'daki gelişmeleri kendi çıkarları doğrultusunda kontrol etmeye yönelik politikalar izlemektedir.

Afganistan müdahalesi (2001) ile İkinci Körfez Savaşı (2003), yeni bin yılın hemen başında karşılaştığımız ve hem bölgesel hem de küresel büyük sonuçlar doğuran savaşlardır. Bu savaşlar; ABD gücünü yıpratmış, ABD politikalarına olan güvensizliği artırmıştır.

Ortadoğu'da ABD'nin en önemli stratejik ortağı İsrail'dir. ABD, İsrail'i bölgedeki çıkarları için bir “sigorta” olarak görmektedir. Bu nedenle iki ülke arasında “özel bir ilişki”nin varlığından söz edilebilir.

<sup>22</sup> Ümit Özdağ, “Cephe Ülke –Büyük Ortadoğu ve Yeni Bir NATO Stratejisi mi?”, *Avrasya Dosyası Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel*, Asam Yayınları, Cilt: 9, Sayı: 4, Ankara, 2003, s.9.

<sup>23</sup>Sevilay Kahraman, “Avrupa Birliği Ve Irak Krizi: Bölünmeden Yeniden Birleşmeye Uzun, İnce Bir Yol”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, Bahar 2003, s.152.

<sup>24</sup> Daniel W. Drezner, “The New New World Order”, *Foreign Affairs*, Volume: 86, Number: 2, April 2007, p. 34 and 46.

İsrail'in güvenliği Amerikan dış politikasında daima önemli bir yere sahip olmuştur. ABD, Ortadoğu Bölgesi'ndeki en önemli müttefiki olan İsrail'in güvenliğini dış politika öncelikleri arasında, en ön sıralarda tutmuştur. İki ülke, dış politikada birçok noktada ortak çıkarı sahiptir.<sup>25</sup>

İsrail ile Filistin arasında yaşanan siyasal sorun ve düşük yoğunluklu çatışma, bölgesel siyasal istikrarsızlığın en önemli kaynaklarından. Arap ülkelerinin birçoğu İsrail karşıtı politikalar izlemektedir. ABD ise neredeyse koşulsuz olarak İsrail'i desteklemektedir. Bu durum bölgede ABD politikalarına karşı bir güven sorunu meydana getirmektedir.

ABD'den de aldığı güçle hareket eden İsrail, bir taraftan Arap ülkeleriyle yaptığı savaşlardan kazandığı toprakları geri vermemekte, diğer taraftan Filistin halkına karşı orantısız ve aşırı güç kullanmaktadır. "One Minute" çıkışı sonrası yaşananlar nedeniyle ve Mavi Marmara saldırısı ile bölgedeki en büyük müttefiki olan Türkiye ile ilişkilerini çıkmaza sokan; beş Mısırlı askeri öldüren ve buna ilişkin özür ve tazminat taleplerini reddeden İsrail'in izlediği politikalar, bölgesel kırılganlığı ve çatışma riskini artırmaktadır.

ABD için Ortadoğu'yu önemli kılan bir diğer unsur petroldür. Petrol ABD'nin bölgesel politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Benzer bir durum, Avrupa Birliği ülkeleri için de geçerlidir.

2025'e kadar, Kuzey Amerika'nın Ortadoğu'dan petrol ithali % 85 artacaktır. Aynı dönemde, Avrupa'nın Ortadoğu'dan petrol ithali % 57, Japonya'nın % 50, Pasifik'teki gelişmekte olan ülkelerin % 100 ve Çin'in % 500 artacaktır<sup>26</sup>. Bu petrol ithali artışı, Ortadoğu petrollerinin hem Batılı hem de diğer güçler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

ABD'nin Ortadoğu ve özellikle de petrol konusundaki politikası; petrolün Batı ekonomisine zarar vermeyecek şekilde ve sabit fiyatla dünya pazarına kesintisiz akışını güvence altına almaktır.<sup>27</sup> ABD'nin bu çıkarına yönelik bir tehdit durumu söz konusu olduğunda, bunu bertaraf etmek üzere, askeri seçenekler bile kullanılabilir. Irak müdahaleleri bunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş ve sonrası dönemde, ABD ve Avrupa ülkeleri, Ortadoğu Bölgesi'ne siyasal, ekonomik ve kültürel bakımdan yerleşmiştir. Soğuk Savaş döneminde, Batı Arap Dünyası'ndaki Sovyet etkisini azaltmaya, kontrol etmeye yönelik politikaları öncelemiştir. Batılı aktörleri bölgeye çeken en önemli faktörün, petrol olduğu anlaşılmaktadır. Batı ekonomilerinin gelişmişliğinin sürdürülebilirliği, Arap Dünyasından aktarılabilecek petrole bağımlı hale gelmiştir. Gerek petrol öncelikli ekonomik, gerekse demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, terörizmle mücadele öncelikli politik nedenlerden ötürü, Arap Dünyasını kontrol altında tutmak isteyen Batılı güçler, Irak

<sup>25</sup> Fatma Akkan Güngör ve Alper Tolga Bulut, "11 Eylül Sonrası Dönemde Transatlantik İlişkiler ve Ortadoğu", *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2010, s.96.

<sup>26</sup> Anthony H. Cordesman, "Middle Eastern Energy After the Iraq War: Current and Projected Trends", *Center for Strategic and International Studies*, Washington, 2006, [http://www.csis.org/media/csis/pubs/meeafteriraq\[1\].pdf](http://www.csis.org/media/csis/pubs/meeafteriraq[1].pdf), (Accessed 17 December 2009).

<sup>27</sup> Anthony Lake, "Confronting Backlash States", *Foreign Affairs*, Vol: 73, Number: 2, 1994, p.47-48.

ve Afganistan müdahaleleri sonrasında yükselen bir Batı karşıtlığı ile karşılaşmışlardır. Arap Dünyasının demokratik bakımdan gelişmesi için ABD tarafından destek verilmiştir. Ancak paradoksal şekilde ABD Arap Dünyasındaki otoriter ve oligarşik yönetimlerle kurduğu iyi ilişkileri sürdürmüştür. Körfez monarşileri bunun en önemli örneğini oluşturmaktadır.

#### 21. Yüzyılda Arap Dünyası: Sürekliliğin Değişimi mi?

Çalışmanın bu kısmında 21. yüzyılda Arap Dünyası'ndaki değişimin nedenleri ve sonuçları ile Batı boyutu ele alınacaktır. Arap Dünyası'nın Batı ile ilişkilerinde, bir boyutu devletler arası ilişkiler oluştururken, diğer boyutu halk hareketleri oluşturmaktadır.

Arap ülkelerinde iktidarı elinde bulunduran bir "elit grup" vardır. Arap Bölgesi, dünyada mutlak monarşilerin halen hüküm sürdüğü bölgedir.<sup>28</sup> Arap Dünyası, 1936'da Irak'ta General Bekir Sıtkı iktidarından sonra, çok sayıda asker kökenli devlet başkanının iktidarına şahit olmuştur. Mısır'da Albay Cemal Abdunnasır'ın 1950'lerin başında iktidara gelmesi, Sudan, Suriye, Irak, Yemen'i etkilemiş; en nihayetinde, Albay Muammer Kaddafi yönetimindeki Libya'da benzer rejimlerin kurulmasına öncülük etmiştir. Bu durum, Cezayir, Tunus, Lübnan gibi ülkelerde de benzerdir.<sup>29</sup> Yeni Arap Dünyasındaki en büyük değişimlerden biri, Arap ülkelerinde süreklilik halini almış olan asker kökenli idarecilerin iktidarı, bazı Arap ülkelerinde sivil kökenli siyasetçilere mecburen bırakması olacaktır. Bu değişim, Arap rejimlerinin demokratikleşmesinin önünü açacaktır. Ancak bu değişimin oldukça sıkıntılı bir süreçten geçeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca değişimin uzun bir sürede gerçekleşme olasılığının yüksek olabileceği de vurgulanmalıdır.

Arap sivil toplumunun örgütlenmesi ve Arap siyasetinde daha fazla söz sahibi olması, Yeni Arap Dünyası'nın bir gerçeği olacaktır. Arap halk hareketleriyle başlayan sivil toplumun, Arap ülkelerinin hem iç hem de dış politikalarını daha fazla etkileme olasılığı artmıştır. Örneğin birçok ülkede yasaklı olan Müslüman Kardeşler Hareketi, bazı ülkelerde önce olduğundan daha etkin olacak görünmektedir. Bu tür hareketler, var olan ya da yeni kurulacak olan siyasi partiler aracılığıyla, parlamentolarda resmi temsil fırsatını yakalayacaklardır. Bununla beraber bir diğer önemli değişim de Baasçılık, Nasırcılık gibi hareketlerin güç kaybetmeye başlamasıdır. Uzun yıllar boyu iktidarı elinde bulunduran aşiret yapılarının bu konumunu kaybedeceği ama iktidarı elinde tutan aşiret yapılarında bir değişimin olacağı, aşiret yapılarının ya da güçlerinin ortadan kalkmayacağı da öngörülebilir. Ayrıca halk hareketlerinin bazı sonuçlarının zamanla ortaya çıkacağı da söylenebilir.

Arap Dünyası'nın en önemli özelliği, yürütme erkinin güçlülüğüdür. Arap Dünyası'nda gücün yapısal temelleri değişmemiştir ve yürütme erki herhangi bir şekilde sorumluluk

<sup>28</sup> James A. Bill and Carl Leiden, *Politics in The Middle East*, Little Brown Press, Boston, 1974, p.134.

<sup>29</sup> Roger Owen, "Military Presidents in Arab States", *International Journal of Middle East Studies*, Vol:43., No:3., August 2011, p.395.

üstlenmemektedir.<sup>30</sup> İktidar olanaklarından yararlanan, yetkisi ve etkisi olan ancak herhangi bir sorumluk üstlenmeyen yöneticiler, Arap hakları arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Arap halk hareketlerindeki “halk başkanın düşmesini istiyor” sloganı bu hoşnutsuzluğun ifadesidir.

Herhangi bir ülkede, yürütmenin denetlenememesi durumunda yanlış yönetim gerçekleşir ve bunun örnekleri sıkça görülmektedir. Arap Dünyası’nda görülen de budur. Yönetim erki, neredeyse bütün Arap ülkelerinde yasal ve anayasal hakların kullanımını, ya geçici olarak ya da sürekli bir şekilde sınırlandırmaktadır. Örneğin çok partili bir seçim sistemine anayasa tarafından izin verilmesine rağmen, bu hak, yönetsel kararlarla askıya alınabilmektedir. Bu durumun değişmemesi Arap halkları arasında rejimlere karşı muhalefeti artırmaktadır. Hesap verilebilirliğin olmadığı, keyfi tutumun adeta olağan ve sürekli hale getirildiği bu coğrafyadaki isyanlar, rejimlere, yöneticilere yönelik öfkenin de bir sonucudur. Yönetici elit; Şah, Emir, Sultan, General, Melik, Ayetullah, Kral gibi unvanlarla anılmaktadır. Bu unvanların demokrasiyi yansıtmadığı ortadadır.

Arap Dünyası’ndaki otoriter ya da monarşik iktidar yapısı, demokratikleşmenin önündeki en büyük engeldir. Arap ülkelerinin geleneksel kabile ya da aşiret yapısı, bu otoriter ya da monarşik yapıya eklenmiştir. Devlet başkanları bile bu aşiret ya da kabilelerden destek alarak iktidara gelmektedir. İktidara geçtikten sonra, iktidar olanaklarıyla kendilerini destekleyen geleneksel yapıları zenginleştirmekte, diğer toplum kesimlerini ise dışlamaktadırlar.

Söz konusu aşiret yapılanmaları, yöneticilerin özgür düşünmesini, rasyonel tercihlerde bulunmasını, optimal karar alma stratejilerini izlemesini engellemektedir. Evrensel gerçeklerle düşünemeyen, yerel irrasyonelitenin etkisi altında kalan yöneticiler, bu zihniyet yapısına sahip oldukları için, yönetimde en doğru, en isabetli kararları alma başarısını da gösterememektedir.

İktidar gücünü elinde bulunduran kişiler, halktan kopuk bir yönetim tarzı sergilemekte, yürütme ve diğer erklerin organlarına da başta kendi ailesi ve aşiretinden olanlar olmak üzere, yakın çevresini atamaktadır. Kötü yönetim, adam kayırma, yolsuzluk ve rüşvet bu tür rejimlerde süreklilik kazanan uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortadoğu Bölgesi’ndeki bütün ülkeler, Libya hariç, sivil toplum örgütlerine izin vermektedir. Ancak bunların faaliyetleri sınırlandırılmaktadır. Bu nedenle çok az Arap, demokratik katılım yoluyla var olan düzende değişim sağlanabileceğine inanmaktadır.<sup>31</sup> Bölgede sivil toplum gelişmemiş, demokratik usuller yerleşmemiştir. Kabile ve aşiret yapılanmaları hakimdir. Sosyal ve politik yaşama hakim olan unsur mezhep ilişkileri ile geleneksel kabile ve aşiret yapılanmalarıdır. Özgürlük ve haklara ilişkin olgular, ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır.

<sup>30</sup> United Nations Development Programme (UNDP), Regional Bureau for Arab States, *Arab Human Development Report 2009, Challenges to Human Security in the Arab Countries*. <http://hdr.undp.org/en/reports/regional/arabstates/ahdr2009e.pdf>, (Accessed, 23 October 2011), p.69.

<sup>31</sup> United Nations Development Programme (UNDP), Regional Bureau for Arab States, *Arab Human Development Report 2009, Challenges to Human Security in the Arab Countries*. <http://hdr.undp.org/en/reports/regional/arabstates/ahdr2009e.pdf>, (Accessed, 23 October 2011), p.73.

Kuzey Afrika Arap ülkelerinin rejimleri, diğer Arap ülkelerinin rejimleri kadar otoriter değildir. Bu ülke rejimlerinin halklarına yaklaşımı da diğerlerine göre “daha demokratik” kabul edilebilir. Ancak bu yaklaşımın da klasik Batı demokrasisi anlamında olmadığı ortadadır. Mısır, Libya, Fas ve Tunus gibi ülkeler, Batı ile daha yakın ilişkiler içindedir. Bu bakımdan ekonomik ve siyasal etkilenmenin olduğu söylenebilir. Bu ülkelerin Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Yemen gibi ülkelere daha farklı siyasal tutum içinde olduğu söylenebilir ama kendi içlerinde monolitik bir yapıya sahip olduğu söylenemez.

Demokratik süreçlerin genişletilmesi ve derinleştirilmesi bütün Arap ülkelerindeki en büyük ihtiyaçlardandır. Halkın eşitlik temelinde, devlet politikalarının çerçevesinin çizilmesine katkısının sağlanması gerekir. Ancak Arap Dünyası’nda politik sistem bütün halk tarafından değil, elitler tarafından kontrol edilmektedir.<sup>32</sup>

**Tablo.2. Bazı Arap Ülkelerinin Yöneticileri ve Yönetim Süreleri (2012’ye Kadar)**

Ülke	Tunus	Fas	Libya	Mısır	Ürdün	Suriye	Yemen	Uman	Bahreyn	Suudi Arabistan	Katar
Devlet Yöneticisi	Zeynel Abidin bin Ali	Kral Muhammed VI	Muammer Kaddafi	Hüsnü Mübarek	Kral Abdullah II	Beşşar Esad	Ali Abdullah Salih	Sultan Kabuss bin Said el-Said	Hamid bin İsa el-Halife	Kral Abdullah bin Abdulaziz el-Suud	Şeyh Hamid bin Halife el-Thani
İktidara Gelme Tarihi	1987-14 Ocak 2011	1999-...	1969-20 Ekim 2011	1981-11 Şubat 2011	1999-...	2000-...	1978-...	1970-...	1999-...	2005	1995
Yönetimde Kaldığı Süre (Yıl)	23	13	42	29	13	11	34	42	13	7	17

<sup>32</sup> United Nations Development Programme (UNDP), Regional Bureau for Arab States, *Arab Human Development Report 2009*, p.193.



Arap Dünya'sında yönetenler, yönetme yetkisini çoğunlukla halktan almamaktadır. Genelde babadan oğula, aşiretten aşirete, aktarılan bir yönetim sürecine tanık olunmakta ve neredeyse ömür boyu olmak üzere, uzun yıllar yönetimde kalınmaktadır. Örneğin Ürdün'de yönetimi, Kral Abdullah II, babası Kral Hüseyin'den almıştır. Kral Hüseyin'de 1952-1999 yılları arasında Ürdün'ü 47 yıl yönetmiştir. Suriye'de Beşşar Esad yönetiminden önce, babası Hafız Esad, ülkeyi 1971 ile 2000 yılları arasında 29 yıl yönetmiştir. Fas'ta Kral Muhammed VI, 13 yıldır yönetimdedir. Kendisinden önce babası Hasan II'de ülkeyi 38 yıl yönetmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, küreselleşme birçok alanda dünyada etkisini güçlü hissettirmiştir. Batı dünyasının destekleyip yönlendirmeye çalıştığı küreselleşme süreci, Batı dışı dünyada kültürel, ekonomik ve politik yapılar üzerinde baskı oluşturmuştur. Ortadoğu Bölgesi küreselleşme sürecinin en yoğun etkilerinin görüldüğü bölgelerdendir.

Küreselleşme süreci Ortadoğu'da bir takım değişimleri etkilemiştir. 2010 yılı Aralık ayında, Tunus'ta başlayan ve çok sayıda ülkeye yayılan halk ayaklanmalarının, Ortadoğu'da küreselleşme sürecinin Soğuk Savaş sonrası dönemine tekabül eden etkisi olarak ifade edilebilir. Küreselleşme sürecinde demokrasi, insan hakları, piyasa mekanizmasının işleyişine ve hukukun üstünlüğüne verilen önem artmıştır. Bu değerlere verilen önem Ortadoğu Bölgesi'ni de etkilemiştir. Küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı iletişim araçları halk ayaklanmalarını beslemiştir. Haberleşme alt yapısının gelişmesi, internetin, Twitter, Facebook gibi sosyal ağların kullanımının yaygınlaşması farkındalık düzeyinde bir artışa neden olmuş ve sosyal grupların örgütlenmesini sağlamıştır. Halk hareketlerine katılanların örgütlenmesi, Twitter ve Facebook gibi sosyal medya aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Katar merkezli el-Cezire televizyonu ayaklanmaya en güçlü desteği veren televizyon kuruluşu olmuştur.

Küreselleşme sürecinin Ortadoğu'daki etkisi, öncelikle Körfez Savaşı ve İsrail Filistin Barış süreci ile kendisini göstermiştir. SSCB'nin dağılması ve Rusya'nın Batının yeni ortağı haline gelmesiyle beraber, ABD ve müttefikleri Ortadoğu'da rakipsiz hale gelmiştir.<sup>33</sup>

Küreselleşme süreci sonucunda yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal sorunlar, bölgeyi kırılgan hale getirip istikrarsızlaştırmıştır. Bölge ülkelerinde bu alanlarda reform ihtiyacı vardır. Arap halk hareketleriyle başlayan değişim, süreklilik arz eden bazı unsurları değiştirmiştir. Bu değişimlerin halk hareketleri gibi domino etkisi ile başka değişimlere neden olacağı ifade edilebilir.

Arap ülkelerinin, küreselleşme süreciyle beraber, yaşadığı bazı temel ekonomik sorunlar vardır. Bu sorunlar bölge ülkelerinin serbest piyasa ekonomileriyle bütünleşmesini engellemektedir. Bu bağlamda olmak üzere temel ekonomik ve ticari sorunların; Arap ekonomilerinin uluslararası sistemle uyumlu hale gelmesi, özel sektör odaklı büyüme stratejisinin izlenmesi, dış ticaretin

---

<sup>33</sup> Hamit Ersoy, Lale Ersoy, Küresel Dünyada Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002, s.67-72

serbestleştirmesi, dış ticaret önündeki politik ve ekonomik engeller ile kotaları azaltılması ya da kaldırılması, petrole ve dışa olan bağımlılığın azaltılması olduğu söylenebilir.

Ortadoğu analizleri hangi unsura odaklanırlarsa odaklansınlar, bir şekilde petrolle ve bu coğrafyanın kültürel doku çeşitliliğiyle ilişki kurmak durumundadır.<sup>34</sup> Arap Baharı'na yönelik benzer bir değerlendirme de yapılabilir. Arap Baharı'nın güç ve iktidar boyutu ile kültürel dokuya ilişkin boyutu vardır. Arap ülkelerinin hepsi petrol zengini ülkeler değildir. Ama petrol zengini olanlarda da ekonomik sorunlar ve sosyal ve siyasal çatışmalar vardır. Bununla beraber hakların ezilmişliği, hor görülmesi, "ikinci sınıf vatandaş" muamelesi görmesi de yönetimlere duyulan öfkeyi besleyen sosyal olgular olarak ifade edilebilir.

Fakirlik, gelir düşüklüğü, gelir eşitsizliği ekonomik temelli çatışma unsurları olarak varlığını devam ettirmektedir. Bölgedeki genç ve işsiz kesim, sosyal tehdit potansiyeli taşımaktadır. Ekonomik refah açısından petrol zengini ülkeler dışındaki yerlerde yoksulluk had safhadadır. Petrol zengini ülkelerde de istikrarsız ve kırılğan bir yapı vardır. Bölge, uluslararası düzen ile ekonomik anlamda da bütünleşmemiştir. Karşılıklı ticari bağımlılık ilişkileri oluşmamıştır. Bu durum bölgeye yabancı sermaye akışını zorlaştırmaktadır.

Arap ülkelerinde halkın çok boyutlu fakirliği bakımından birbirinden oldukça farklı bir dağılım söz konusudur. Çok boyutlu fakirlik aralığı genel ortalaması, % 7'nin altında iken, bu durum ülkeler arasında oldukça farklılaşmaktadır. Bu bakımdan örneğin, Tunus ve Birleşik Arap Emirliği, % 7 ile genel ortalamada yer alırken, söz konusu oran, Irak'ta % 14'e, Fas'ta % 28'e, Yemen'de % 52'ye çıkmakta ve ortalamanın oldukça üstü bir durum oluşmaktadır.<sup>35</sup>

Bölgenin ve Arap isyanlarının önemli boyutunu oluşturan ekonomik boyut içinde yabancı sermaye eksikliği önemlidir. Yabancı sermaye eksikliği yatırımlara yansımakta ve istihdamı olumsuz etkilemektedir. Durum böyle olunca işsizlik artmakta ve toplum geçim sıkıntısı çekmektedir. Bunların sonucunda ortaya çıkan durum, Arap halk hareketlerinin en önemli dayanaklarından biridir.

İsyanlar sonucunda rejim değişikliğine gidilen Tunus, Mısır, Libya gibi ülkelerde geçen zaman içerisinde, ekonomik kaynakların paylaşımı değişmemiştir. İsyanlar sonrası bazı ülkelerde resesyon riski artmaktadır. Kısa vadede ekonomik verilerde kötüye gidiş meydana gelmektedir.

Ancak isyana katılan halk gruplarının kaynakların dağıtımı ve paylaşımında eskiye nazaran daha fazla söz sahibi olacağı öngörülebilir. Ekonomik iyileşmenin orta ya da uzun vadede görülmesi daha olası görünmektedir. Ancak her halükarda, köklü olmamakla beraber, kaynakların sahipliğinde ve paylaşımında süreklilik arz eden unsurlarda bir değişim yaşanması beklenebilir.

---

<sup>34</sup> Mert Bilgin, "Küresel Bölgesel ve Yerel Eksende Irak Petrollerinin Ekonomik Siyasal ve Stratejik Anlamı", *Akademik Ortadoğu*, Sayı: 2, [http://www.akademikortadoğu.com/belge/ortadoğu2%20makale/mert\\_bilgin.pdf](http://www.akademikortadoğu.com/belge/ortadoğu2%20makale/mert_bilgin.pdf), (Erişim, 29 Ekim 2011), s.20

<sup>35</sup> United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Report, 20th Anniversary Edition, The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development, November 2010, [http://hdr.undp.org/en/media/HDR\\_2010\\_EN\\_Complete\\_reprint.pdf](http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf) (Accessed, 22 October 2011), p.99.

Arap Baharı'nın ekonomik etkisi gün geçtikçe artmaktadır. Petrol zengini olan Körfez ülkeleri, bu isyan hareketlerinden ekonomik olarak çok az etkilenmiş ya da etkilenmemiştir. Ancak isyanın hüküm sürdüğü diğer ülkeler, ekonomik olarak fazlası ile etkilenmişlerdir. Bu ülkelerde işsizlik ve enflasyon artmış, büyüme rakamları inişe geçmiştir. Özellikle Mısır ve Tunus gibi turizmin önemli bir gelir kaynağı olduğu ülkelerde, turizm gelirleri iyice azalmıştır.

Bir araştırma şirketi tarafından yapılan analizde; Arap Baharı'nın bölgeye ekonomik maliyetinin toplam 55 milyar doları geçtiği ifade edilmektedir. Bu maliyet en yüksekte düşüğe doğru, Suriye (27 milyar dolar), Libya (15 milyar dolar), Mısır (10 milyar dolar), Tunus, Bahreyn ve Yemen'e aittir.<sup>36</sup> Bu analizden iki ay sonra yapılan bir açıklamada, daha farklı sonuçların meydana geldiği ifade edilmiştir. Arap Birliği Ekonomi İşlerinden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı Muhammed el-Tuvaying tarafından, Arap Baharı'nın etkisindeki Tunus, Mısır ve Libya'nın, yaşanan karışıklıklar nedeniyle, toplam 75 milyar dolar kaybettiği dile getirilmiştir.<sup>37</sup> Bu maliyetler gün geçtikçe artmaktadır.

Fransız petrol şirketlerinin Libya Geçici Yönetimi'nden %35'lik bir imtiyaz aldıkları yönündeki haberlerin<sup>38</sup> doğruluğu bilinmemekle beraber; Libya isyanının başından beri Fransa tarafından desteklenmesi, Fransa'nın, ABD ve İngiltere'den de aktif politikalar izlemesi karşısında, bazı ek imtiyazlar elde ettiği öngörüsü yapılabilir. Bu imtiyazlar ya da ilişki şekilleri, Arap Dünyası'ndaki Batının ekonomik ve politik ilişkilerindeki süreklilikte bir değişimin olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Arap Baharı'nın sonuçlarına yönelik yapılan bir diğer araştırmada, isyanın ekonomik ve politik sonuçları incelenmektedir. Buna göre, kısa vadede isyanın mali dengede soruna neden olacağı, petrol fiyatlarını olumsuz etkileyeceği ve ekonomik istikrarsızlığa yol açacağı, uzun vadede, ekonomik liberalizasyona neden olmakla beraber, ekonomik büyüme hızının dünya ortalamasının yine de altında olacağını öngörmektedir.<sup>39</sup>

Toplumsal çatışmalar, yatırımcı güveni, turizm ve doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde baskı yapmaktadır. Ancak devam eden çatışmalar, sonuçta derinleşmiş otoriter yönetimlerin, zayıf kurumsallaşmanın, kötü yönetimin olduğu, hatta düşük büyüme düzeyine ve kronik işsizliğe sahip olunan bölgenin, gelecekte daha hesap verebilir ve daha yönetilebilir hale dönüşmesine yardım

---

<sup>36</sup>Geopoliticity, "Re-Thinking The Arab Spring: Roadmap for G20/UN Support?", October 2011, [http://www.geopoliticity.com/upload/content/pub\\_1318911442\\_regular.pdf](http://www.geopoliticity.com/upload/content/pub_1318911442_regular.pdf), (Accessed, 26 October 2011).

<sup>37</sup> Anadolu Ajansı, "Arap Baharı'nın Maliyeti 75 Milyar Dolar", <http://www.anadolujansi.com.tr/tr/kategoriler/dunya/109153-arap-baharinin-maliyeti-75-milyar-dolar>, (Erişim, 5 Ocak 2012)

<sup>38</sup> Veysel Ayhan, "Libya Üzerinde Türkiye-Fransa Rekabeti - 1", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2626> (Erişim, 28 Ekim 2011)

<sup>39</sup> Economist Intelligence Unit, "Spring Tide: Will the Arab Risings Yield Democracy, Dictatorship or Disorder?" [http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=LINKED\\_Arab\\_Spring\\_1.pdf&mode=wp](http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=LINKED_Arab_Spring_1.pdf&mode=wp), (Accessed, 26 October 2011), p.31.

edebilir.<sup>40</sup>

Bölge ülkeleri arasında kısmi bir sınıflandırma yapmak mümkün olmakla beraber; bu sınıflandırmadan hareketle analizler yapmak her zaman doğru bir yaklaşım olmayabilir. Arap Baharı'nda her ülkenin kendine özgü durumları vardır. Örneğin diğer ülkelerle birçok yönden benzer özellikler taşıyan bir ülkenin, iktidardaki yönetici sınıfının tutumu farklı olabilmektedir. Bu nedenle monolitik olmayan Arap Dünyası'ndaki halk hareketlerinin sonuçlarının da aynı olmaması ihtimali yüksektir. Her ülkenin kendine özgü koşulları vardır. Bu durumda meydana gelen gelişmeler ve sonuçlar da farklılaşabilmektedir. Bu kendine özgü durumlar, genel karakteristiğinin doğurması beklenen sonuçlardan daha farklı sonuçlara neden olabilmektedir. Arap Baharı'nda buna benzer durumlar meydana gelmiştir. Kuzey Afrika ülkeleri olan Mısır ve Tunus'ta yönetici sınıfın yönetimi terk etmesi sonucu yaşanan süreç ile aynı bölge ülkesi olan Libya'da Kaddafi ve ekibinin yönetimi bırakmaması sonucu yaşanan süreç ve sonuçlar aynı değildir.

Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, B.A.E, Umman ve Kuveyt siyasi ve ekonomik reformlar yapmak üzere, birbirleriyle işbirliğini geliştirmiş ve bu amaçla da Körfez İşbirliği Örgütü'nü kurmuştur. Bu ülkeler aynı zamanda ABD ile yakın ve sıcak ilişki içerisinde. Petrol zengini olan bu ülkeler, Şii nüfusun yoğun olduğu ülkelerdir. Bu ülkelerin askeri korumacılığını ABD yapmaktadır. Ancak bu ülkelerin rejimi de demokratik yönetim şekline oldukça uzaktır.

Arap Dünyası'nda isyanların hemen hepsinde ortak kullanılan slogan "Halk rejimin yıkılmasını istiyor- el-Şab, Yurid İskat el-Nizam" sloganıdır. Arap Dünyası'nda yaşananlar, yüz binlerin sınıf, din ve etnik kimlik özdeşliği olmaksızın bir araya gelerek, devrilmez denilen rejimleri alt ettiğini göstermiştir. Mısır ve Tunus'taki isyanın başarısı İslami örgütlere ya da sol geleneğe mensup muhalif örgütlere mal edilmemektedir. Bu isyanı gerçekleştirenlerin çoğunluğu, orta sınıfa mensup, 18-35 yaş grubu olup, bunlar her iki ülkedeki ayaklanmada başrolü üstlenmiştir.<sup>41</sup> Dolayısıyla isyana katılanlar arasında etnik ve mezhepsel bakımdan bir homojenlik söz konusu olmamakla beraber; ortak payda rejimden kurtulmak ve bu vesile ile özgürlük ve demokrasi idealini gerçekleştirmektedir.

İsyanlar sonucunda, Tunus ve Libya'da rejim değişikliği meydana gelmiştir. Yeni yönetimi belirlemek üzere, 23 Ekim 2011'de Tunus'ta yapılan genel seçimlere siyasi yelpazenin neredeyse tamamı katılmıştır. Seçimlere siyasi yelpazenin tüm yönlerindeki partiler ilk defa katılmıştır. Sosyal demokrat ve laik çevreci partilerden, İslamcı ve milliyetçi partilere kadar bir geniş katılım gerçekleşmiştir. Tunus'ta yapılan seçimler koalisyon sonucunu doğurmuştur. Hükümet henüz kurulmamakla beraber, seçimin galibi İslamcı söylemiyle ön plana çıkan, Raşit Gannuşi'nin liderliğindeki Ennahda Partisi olmuştur. Sosyal demokrat ve laik parti olan İlerici Demokrat Parti (PDP) en çok oyu alan ikinci parti olmuştur.

---

<sup>40</sup> Moin Siddiqi and Pameia Ann Smith "After the Arab Spring—the Long, Hot Arab Summer?", *The Middle East*, IC Publications Ltd., August-September 2011, p.35

<sup>41</sup> Rejim Yıkıldı, Peki Ya Şimdi? <http://www.ntvmsnbc.com/id/25182418>, (Erişim, 28 Ekim 2011).

Arap Baharı'nın muhtemel sonuçlarına yönelik yapılan bir çalışmada, yetersiz demokratik sonuç doğurması olasılığının % 60, otoriter yönetimlerin devamı olasılığının % 20, demokratik gelişmeye neden olma olasılığının ise % 20 olduğu ifade edilmektedir.<sup>42</sup>

19 Mayıs 2011'de Barack Obama'nın Ortadoğu'ya dair konuşmasında, Ortadoğu'da halkın istediği demokratik değişimin, ABD tarafından destekleneceğinin açıklanması, sokak gösterilerinin, protestoculara ateş açılarak önlenemeyeceğini, reformların yapılması gerektiği ve bunun için de muhalefetle görüşülmesi gerektiğinin dile getirilmesi, isyancılar arasında olumlu yankı bulmuştur.

ABD'nin Arap Baharı'nda ülkelere yönelik farklı tutumu eleştirilmektedir. ABD ya da AB ülkeleri, halkların yanında olduğunu söylemesine rağmen, bazı Arap ülkelerindeki isyanları "görmezden gelme" politikası izleyebilmektedir. Örneğin ABD ile yakın ilişkileri bulunan Bahreyn ve Yemen rejimlerine karşı halk hareketleri, adeta görmezden gelinmiş, ama Libya'ya askeri müdahale tercihinde bulunulmuştur.

Muammer Kaddafi'nin öldürülmesi sonrasında yapılan sevinç gösterilerinde; NATO, ABD ve Fransa öncelikli olmak üzere, Avrupa Birliği'ne teşekkür edilmesi, bunu destekler nitelikte dövizler taşınması, isyancıların Batılı güçlere karşı bir tepkisinin olmadığı, hatta onlara karşı "minnet duygusu" içerisinde oldukları şeklinde yorumlanabilir. Bundan hareketle, ABD'nin ya da AB üyesi ülkelerin, Ortadoğu Bölgesi'ndeki etkisinin sürekliliğinde kökten bir değişimin yaşanmayacağı öngörülebilir.

Arap İsyanları ile birlikte dünyanın diğer bölgelerinde yaşanan isyanlarında değerlendirilmesinde de yarar vardır. Bu isyanlar arasında etkileşimin olduğu söylenebilir. Ortadoğu dışında, ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinde de halk hareketleri meydana gelmiştir. Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerden farklı olarak, bu gelişmelere yönelik politika izleyen ülkelerde yaşanan benzer bir sürece, gün geçtikçe artan bir kalabalığın dahil olduğu görülmektedir. Ortadoğu Bölgesi dışındaki isyan hareketleri, sadece ABD'de değil, Avrupa'da da meydana gelmiş ve yönetimler çeşitli şekillerde eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin ortak noktasında, ekonomik ve sosyal sorunlar yer almıştır. Hatta Arap devletleri dışında Ortadoğu Bölgesi'nde İsrail'de de halk hareketleri meydana gelmiş ve yönetimler protesto edilmiştir.

17 Eylül 2011'de başlayan ve günümüze kadar devam eden ve Zuccotti Park'ı mekan edinen ABD'li göstericiler, New York'ta finans merkezi olarak bilinen Wall Street'te yer alan finans şirketlerini, bankaları, ülkedeki gelir dağılımı dengesizliğini, işsizliği ve ekonomik politikaları olumsuz etkilemekle suçlamıştır. Protestocular, "Biz toplumun yüzde doksan dokuzuyuz", "Bankalar kurtarıldı, biz satıldık", şeklinde sloganlar atarak, hükümet politikalarını, uygulamalarını ve kapitalist düzeni eleştirmiştir. Benzer şekilde İsrail'de de ABD ve Avrupa'daki gibi yönetimi suçlayan gerekçelerle gösteri yürüyüşleri yapılmıştır.

---

<sup>42</sup> Economist Intelligence Unit, A.g.e., s.2.

Brooking Enstitüsü Başkan Yardımcısı Derviş'e göre, [Wall Street](#)'i işgal eylemleri, [Arap Baharı](#)'ndan etkilenmiştir. Derviş, Tahrir Meydanı'ndan esinlenme olduğunu, ileride bu hareketlerin devam edip yayılacağını ve bunların "Tahrir'in artçısı" olduğunu söylemiştir.<sup>43</sup>

Ekim 2011 ortasına kadar, Wall Street göstericilerinden 700 kişi tutuklanmıştır. Wall Street eylemcileri, krizi finans çevresinin yarattığını, bunun sonucu suçsuz insanların evlerini, işlerini, emekli paralarını, hata tüm birikimlerini kaybettiklerini ileri sürmüştür. Göstericiler, nüfusun sadece %1'ini oluşturan zenginlerin, ekonominin kaymağını yediğini, nüfusun %99'unun ise sıkıntı çekmeye mahkûm edildiğini ifade ederek, bu durumu eleştirmiş ve "Bu sistem değişmelidir. Sosyal adalet diye bir şey kalmadı" mesajını vermiştir.<sup>44</sup>

Gösteri yürüyüşlerinin en büyüklerinden birisi Roma'da gerçekleştirilmiştir. Ekim ayının ortalarında Roma'da iki yüz bin kişinin katıldığı, küreselleşme ve kapitalizm karşıtı "Kara Blok" üyelerinin oluşturduğu öfkeli kalabalık, Roma sokaklarını ateşe vermiştir. Londra, Berlin, Tokyo ve daha birçok şehirde meydana gelen diğer gösterilerde de halk, kapitalizme ve yönetimlere eleştiriler getirmiştir.

15 Mayıs'ta düzenlendiği için "15 M" hareketi diye anılan ve İspanya'da ortaya çıkan "Indignados- Öfkeliler" hareketi de bir diğer isyan hareketidir. Bunlar protestolarını işsiz ve genç meslek sahipleri olarak, Arap isyanında olduğu gibi, sosyal paylaşım siteleri Facebook ve Twitter üzerinde örgütlemektedirler. Bunlar ayrıca internet ortamında "Gerçek Demokrasi... Şimdi" adlı grubu oluşturmuştur. "Sınır tanımayan öfkeli hareketi" olarak da adlandırılan hareket, farklı ülkelerde benzer yakınmaları dile getirmiştir. İspanya, Yunanistan, Belçika, İsrail, İngiltere, Fransa gibi ülkelerde sosyal adaletsizlik, ekonomik sorunlar ve yolsuzluklar eleştirilmiş ve yeniden özgün demokratik değerlere dönülmesi istenmiştir.<sup>45</sup>

## Sonuç

Ortadoğu tarihi boyunca mücadele alanı olmuştur. Ortadoğu'daki petrol kaynakları bölge üzerindeki en önemli rekabet unsurudur. Batı, yirminci yüzyılın başından beri Ortadoğu'nun geleceğini belirleyen politikalar izlemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölgenin hakim gücü ABD olmuştur.

Bölgenin etnik ve dini bakımdan farklılıkları, çoğunlukla çatışma nedeni olmuştur. Suni oluşturulan devletler ve sınırlar, toplumsal yapılarda da çatışma nedeni olmuş ve toplumsal yapılarda bölünmüşlük meydana gelmiştir.

---

<sup>43</sup> Milliyet Gazetesi, "Derviş: Wall Street işgali Arap Baharı'nın devamı", <http://ekonomi.milliyet.com.tr/dervis-wall-street-ısgali-arap-bahari-nin-devami/ekonomi/ekonomidetay/17.10.2011/1451580/default.htm> (Erişim, 29 Ekim 2011)

<sup>44</sup> Celalettin Yavuz, "Arap Baharı ve Vahşi Kapitalizme Direniş: ABD'den Japonya'ya Kadar 'Sessiz Çoğunluk' Protestoları", <http://www.turksam.org/tr/a2499.html>, (26 Ekim 2011).

<sup>45</sup> BBC, "Sınır Tanımayan 'Öfkeli' Hareketi", [http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111014\\_indignados\\_protests.shtml](http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111014_indignados_protests.shtml) (Erişim, 14 Ekim 2011).

Ortadoğu ülkelerinde seçkin, monarşik yapılar egemen olmuştur. Gelecek nesillere adeta bir miras gibi bırakılan yönetsel yapılar, Ortadoğu halklarında yıllar yılı hoşnutsuzluk tohumları ekmıştır. Aşiret ya da kabilelere dayanan oligarşik yönetsel yapıların izlediği kayırmacı politikalar halkın tepkisinin artmasına neden olmuştur. Yolsuzluk, adam kayırma, rüşvet, israf ekonomisi, gelir dağılımındaki adaletsizlik toplumsal çatışmalara kaynaklık etmiştir. Küresel ve bölgesel dinamiklerin de eklemlendiği sorunlar Ortadoğu'da halk ayaklanmalarının önünü açmıştır.

Tunus'la başlayan isyanlar günümüzde de devam etmektedir. Tunus dışında, Libya ve Mısır'da mevcut rejimler yıkılmıştır. Suriye, Yemen, Bahreyn ve diğer birçok Arap ülkesinde ve bu arada Batı ülkesinde isyanlar devam etmektedir.

İsyanların bazı ülkelerde değiştirdiği en önemli süreklilik, otoriter yönetim tarzıdır. Bu hareketler neticesinde Ortadoğu coğrafyası, demokratik kültürün gerektirdiği usullerin geçmişe göre daha çok yaşandığı bir coğrafya olacaktır. Birçok ülkede rejim değişse de değişme de reformlar yapılacaktır. Ülkelerin ve ekonomik kaynakların yönetiminde, sürekli yok sayılan halk, artık var sayılmak zorundadır. Rejim değişikliğinin henüz gerçekleşmediği ülkelerde bile büyük politik ve ekonomik reformlara gidilmektedir. Bu nedenle, yeni bir Arap Dünyası'nın varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu yeni Arap Dünyası'ndaki demokratik taleplerin ve pratiklerin daha çok gündeme geleceği öngörülebilir. Süreklilik kazanmış otokratik yapıların değişeceği, demokratik usullerin, sivil toplum örgütlenmelerinin ve sivil toplum hareketlerinin güçleneceği, bunların daha görünür hal alacağı, bu vesileyle halkın yönetimde daha çok söz sahibi olacağı bir Arap Dünyası söz konusudur.

Arap Dünya'sının süreklilik kazanan unsurlarından biri olan, politik ve ekonomik hayattaki Batı etkisi değişmeyecek görünmektedir. Bunda isyanlara yönelik ABD ve AB'nin izlediği tutumun büyük etkisi vardır. Bu süreklilikte bir değişimin en azından yakın ya da orta vadede yaşanması beklenmemektedir. Bu bakımdan Arap Dünyası bir yeni duruma işaret etmemektedir. Ancak bu durumda bile Batı, Arap Dünyası ile ilişki kurarken daha dikkatli ve seçici olmak zorunluluğunu taşıyacaktır.

## Kaynakça

Anadolu Ajansı, “Arap Baharı'nın Maliyeti 75 Milyar Dolar”, <http://www.anadolujansi.com.tr/tr/kategoriler/dunya/109153-arap-baharinin-maliyeti-75-milyar-dolar>, (Erişim, 5 Ocak 2012).

Anthony H. Cordesman, “Middle Eastern Energy After the Iraq War: Current and Projected Trends”, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2006, [http://www.csis.org/media/csis/pubs/meeafteriraq\[1\].pdf](http://www.csis.org/media/csis/pubs/meeafteriraq[1].pdf), (Accessed, 17 December 2009), pp.1-35.

Antony Lake, “Confronting Backlash States”, Foreign Affairs, Vol: 73, Issue: 2, 1994, pp.47-48.

Armağan Kuloğlu, “Ortadoğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Stratejik Etkileri”, Stratejik Analiz, Cilt: 6, Sayı: 62, Haziran 2005, ss.74-83.

BBC, “Sınır Tanımayan 'Öfkeliler' Hareketi”, [http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111014\\_indignados\\_protests.shtml](http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111014_indignados_protests.shtml) (Erişim, 14 Ekim 2011)

Celalettin Yavuz, “Arap Baharı ve Vahşi Kapitalizme Direniş: ABD'den Japonya'ya Kadar 'Sessiz Çoğunluk' Protestoları”, <http://www.turksam.org/tr/a2499.html>, (Erişim, 26 Ekim 2011).

Çınar Özen, “Global Siyasal Sistem ve Türkiye Üzerine Değerlendirme”, Doğu Batı Dergisi, Yıl:6, Sayı: 24. Ağustos, Eylül, Ekim 2003, ss.275-288.

Daniel W. Drezner, “The New New World Order”, Foreign Affairs, Volume: 86, Number: 2, April 2007, pp. 34-46.

Deniz Tören, “11 Eylül Saldırıları, Sistemdeki Dönüşümler ve Türk Dış Politikası”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/turk-dis-politikasi/1935-11-eylul-saldiriları-sistemdeki-donusumler-ve-turk-dis-politikasi>, (Erişim, 26 Ağustos 2011).

Economist Intelligence Unit, “Spring Tide: Will the Arab Risings Yield Democracy, Dictatorship or Disorder?”, [http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=LINKED\\_Arab\\_Spring\\_1.pdf&mode=wp](http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=LINKED_Arab_Spring_1.pdf&mode=wp), (Accessed, 26 October 2011).

Evren Çelik Wiltse “Declining Us Influence and Rise of Latin America's Regional Power: Some Lessons For The Middle East”, The Turkish Yearbook, Vol. XXXIX, pp. 99-119.

F. Stephen Larrabee, “US Middle East Policy After 9/11: Implications for Transatlantic Relations”, The International Spectator, Vol: 37, No: 3, 2002, pp. 43-56.

Fatma Akkan Güngör ve Alper Tolga Bulut, “11 Eylül Sonrası Dönemde Transatlantik İlişkiler Ve Ortadoğu”, Akademik Orta Doğu, Cilt 4, Sayı 2, 2010, ss.91-102



G. John Ikenberry, "Getting Hegemony Right," National Interest, Vol: 63, 2001, pp.17-24

Gamze Güngörmüş Kona, "Orta Doğu'da Güvenlik Yapılanması Neden Bu Denli Kırılgan?", [www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=1&yazi=1384](http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat1=1&yazi=1384) (Erişim 11 Şubat 2008).

Geopolicy, "Re-Thinking The Arab Spring: Roadmap for G20/UN Support?", October 2011, [http://www.geopolicy.com/upload/content/pub\\_1318911442\\_regular.pdf](http://www.geopolicy.com/upload/content/pub_1318911442_regular.pdf), (Accessed, 26 October 2011).

Hamit Ersoy, Lale Ersoy, Küresel Dünyada Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.

Henry Kissenger, Diplomasi, Çev. İbrahim H. Kurt, İş Bankası Yayınları, 6. Baskı, 2007.

Katerina Dalacoura, "US Foreign Policy and Democracy Promotion in the Middle East: Theoretical Perspectives and Policy Recommendations", Ortadoğu Etütleri, July 2010, Volume: 2, No: 3, July 2010, pp. 57-76.

Mert Bilgin, "Küresel Bölgesel ve Yerel Eksende Irak Petrollerinin Ekonomik Siyasi ve Stratejik Anlamı", Akademik Ortadoğu, Sayı: 2, [http://www.akademikortadoğu.com/belge/ortadoğu2%20makale/mert\\_bilgin.pdf](http://www.akademikortadoğu.com/belge/ortadoğu2%20makale/mert_bilgin.pdf), (Erişim, 29 Ekim 2011).

Milliyet Gazetesi, "Derviş: Wall Street işgali Arap Baharı'nın devamı", <http://ekonomi.milliyet.com.tr/dervis-wall-street-ısgali-arap-bahari-nin-devami/ekonomi/ekonomidetay/17.10.2011/1451580/default.htm>, (Erişim, 29 Ekim 2011)

Moin Siddiqi and Pameia Ann Smith "After the Arab Spring – the Long, Hot Arab Summer?", The Middle East, IC Publications Ltd., August/September 2011, pp.35-38.

Ömer Taşpınar, "Obama, Yeni Ortadoğu ve Türkiye", Görüş, Ağustos 2011, Sayı: 69, ss.10-15.

Özge Özkoç "Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 64, Sayı: 3, ss.167-195.

Rejim Yıkıldı, Peki Ya Şimdi? <http://www.ntvmsnbc.com/id/25182418>, (Erişim, 28 Ekim 2011)

Roger Owen, "Military Presidents in Arab States", International Journal of Middle East Studies, Vol:43., No: 3., August 2011, pp.395-396.

Sevilay Kahraman, "Avrupa Birliği Ve Irak Krizi: Bölünmeden Yeniden Birleşmeye Uzun, İnce Bir Yol", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, (Bahar: 2003), ss.151-161

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAE), Büyük Ortadoğu Projesi; Siyasi, Güvenlik, Ekonomik ve Sosyal Bir Değerlendirme, Temmuz 2004, [www.turksae.com/faceindex.php?text\\_id=185](http://www.turksae.com/faceindex.php?text_id=185) (Erişim, 12 Mayıs 2005)

Tayyar Arı, “Türk-Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu?”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt: 4, No: 13, 2008, ss.17-35.

Tevfik Fikret Ergün ve Bahadır Berk, “Küreselleşen Ortadoğu’da ‘Irak’ Son Hedef mi?”, Jeo-politik, Yıl: 6, Sayı: 37, Şubat 2007, ss.30-37.

Turan Kışlakçı, Arap Baharı, Mana Yayınları, İstanbul, 2011.

United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Report, 20th Anniversary Edition, The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development November 2010, [http://hdr.undp.org/en/media/HDR\\_2010\\_EN\\_Complete\\_reprint.pdf](http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf) (Accessed, 22 October 2011)

United Nations Development Programme (UNDP), Regional Bureau for Arab States, Arab Human Development Report 2009, Challenges to Human Security in the Arab Countries. <http://hdr.undp.org/en/reports/regional/arabstates/ahdr2009e.pdf>, (Accessed, 23 October 2011).

Ümit Özdağ, “Cephe Ülke – Büyük Ortadoğu ve Yeni Bir NATO Stratejisi mi?”, Avrasya Dosyası Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel, Asam Yayınları, Cilt: 9, Sayı: 4, Ankara 2003, ss.5-41.

Veysel Ayhan, “Orta Doğu’nun Demokratikleştirilmesi İkilemi: Filistin, Suudi Arabistan Ve İran Örneğinde Eleştirel Bir Bakış”, Akademik Orta Doğu, Cilt 2, Sayı 1, 2007, s.99-140.

Veysel Ayhan, “Libya Üzerinde Türkiye-Fransa Rekabeti - 1”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2626> (Erişim, 28 Ekim 2011)

Zafer Akbaş, Irak Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye, Barış Kitap, Ankara, 2011.

Zafer Akbaş, “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi”, History Studies, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, ss.1-18.